

Ústavní výchova dětí versus profesionální pěstounská péče

Bc. Monika Škubalová

Diplomová práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Monika ŠKUBALOVÁ**
Osobní číslo: **H10826**
Studijní program: **N 7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Ústavní výchova dětí versus profesionální
pěstounská péče**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti ústavní výchovy dětí a pěstounské péče.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARCHEROVÁ, Caroline. Děť v náhradní rodině. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

ŠKOVIERA, Albín. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

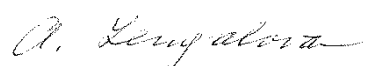
Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Jana Kitliňská, Ph.D.**

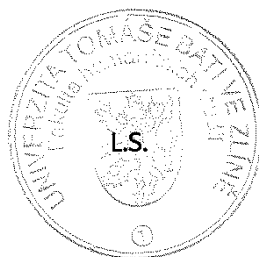
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **27. dubna 2012**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.4.2012

..... *Yveta Kalva Amyska*

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů. § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se nezabývá klasickým srovnáním ústavní výchovy a pěstounské péče. V průběhu práce odkryvám nastolení nového systému v péči o ohrožené děti v České republice prostřednictvím profesionální pěstounské péče. Práce se snaží popsat nedostatečně zveřejňované podmínky profesionální pěstounské péče, obeznámit s novou podobou systému a připraveností zavést tento systém do praxe.

Výsledky výzkumu diplomové práce mají upozornit na nedostatky navrženého systému, které se týkají nepřipravenosti v krátkém časovém úseku, nezajištění všech podmínek nutných k přeměně systému péče o ohrožené děti, nebo rázné ukončení činnosti ústavních zařízení. Práce má sloužit k poskytnutí informací o povědomosti nového systému mezi odborníky. Dále má díky výzkumnému šetření podat pravděpodobný obraz transformace systému péče o ohrožené děti.

Klíčová slova:

Ústavní výchova, pěstounská péče, profesionální pěstounská péče, transformace systému v péči o ohrožené děti

ABSTRACT

I would like to point out, that my thesis does not explicitly concern the standard comparison of the institutional care versus the foster care of children. In my thesis, I intend to discover the implementation of a brand new professional foster-parent care system of children in need in the Czech Republic. The thesis aspires to describe the generally insufficiently announced conditions of the professional foster care, as well as to promote both the new form of the new system and the moment of putting the system into practice.

The research results stated in my thesis are supposed to point out the deficiencies of the proposed system, concerning a lack of longer-time processing and preparation. Such deficiencies obviously inhibit the necessary conditions to change the system, neither allow a possible strict termination of the institutional care institutions' activities.

The thesis is supposed to provide the experts with information of the new system. As well as to present through research the probably picture of the transformation of care of the children in need .

Keywords:

Institutional care, foster care, professional foster care, transformation system in the care of vulnerable children

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Janě Kitliňské, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, cenné rady a připomínky. Mé poděkování patří také všem respondentům, kteří se účastnili výzkumu. V neposlední řadě děkuji mé rodině za jejich podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 NÁHRADNÍ VÝCHOVA	14
1.1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	15
2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	17
2.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA V REZORTU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY	18
2.1.1 Diagnostický ústav	18
2.1.2 Dětský domov	18
2.1.3 Dětský domov se školkou	19
2.1.4 Výchovný ústav	19
2.2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA V REZORTU MINISTERSTVA ZDRAVOTNICTVÍ	19
2.2.1 Kojenecký ústav	19
2.2.2 Dětský domov	20
2.2.3 Dětské centrum.....	20
2.3 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA V REZORTU MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ	20
2.3.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	20
3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	22
3.1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	22
3.2 PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE	23
3.3 SOS VESNIČKY	25
4 LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	27
5 PRÁVA DÍTĚTE – SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	29
5.1 CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	29
5.2 ČINNOSTI OSPOD V RÁMCI TRANSFORMACE SYSTÉMU V PÉČI O DĚTI.....	31
6 TRANSFORMACE SYSTÉMU PÉČE O OHOROŽENÉ DĚTI	33
6.1 NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN	33
6.2 NOVELA ZÁKONU O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	35
6.3 NÁRODNÍ STRATEGIE OCHRANY PRÁV DĚTÍ	36
7 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA VERSUS PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
8 VÝZKUM	43

8.1	CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	43
8.2	DRUH VÝZKUMU	44
8.3	ZNĚNÍ OTÁZEK POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU	44
8.4	VÝZKUMNÝ VZOREK	47
8.5	POPIS RESPONDENTEK	47
8.6	PRŮBĚH VÝZKUMU	49
8.6.1	První fáze sběru dat	50
8.6.2	Druhá fáze sběru dat.....	50
8.6.3	Třetí fáze sběru dat.....	50
8.6.4	Čtvrtá fáze sběru dat.....	50
8.6.5	Pátá fáze sběru dat.....	51
8.6.6	Šestá fáze sběru dat	51
8.7	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	51
9	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	53
9.1	KATEGORIE	53
9.1.1	Kategorie vztahující se k první dílčí výzkumné otázce.....	53
9.1.2	Kategorie vztahující se ke druhé dílčí výzkumné otázce	59
9.1.3	Kategorie vztahující se ke třetí dílčí výzkumné otázce.....	65
9.2	LIKERTOVA ŠKÁLA	67
9.3	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ LIKERTOVY ŠKÁLY	68
9.3.1	Tvrzení č. 1.....	68
9.3.2	Tvrzení č. 2.....	69
9.3.3	Tvrzení č. 3.....	69
9.3.4	Tvrzení č. 4.....	70
9.3.5	Tvrzení č. 5.....	71
10	MENTÁLNÍ MAPA	72
11	SHRNUTÍ VÝZKUMU	74
	ZÁVĚR	76
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	82
	SEZNAM GRAFŮ	83
	SEZNAM TABULEK.....	84
	SEZNAM SCHÉMAT	85
	SEZNAM PŘÍLOH.....	86

ÚVOD

Téma své diplomové práce jsem si vybrala na základě zpráv Ministerstva práce a sociálních věcí ČR ze srpna roku 2011, které se týkají transformace systému péče o ohrožené děti. Tato změna systému se mě dotýká nejen jako laické veřejnosti, ale také jako člověka, který v zařízení ústavní výchovy pracuje. Již čtvrtým rokem jsem zaměstnaná jako zdravotní sestra v Dětském centru Burešov se sídlem ve Zlíně. Zprávy zveřejňované prostřednictvím médií hovoří především o ukončení činnosti ústavních zařízení a nahrazením formou profesionální pěstounské péče. Má práce nemá vyznít jako protest proti danému nařízení, ale spíše má posloužit k zamyšlení, zda je tento krok dobře uvážený, propracovaný a správný. I když v dětském centru pracuji, neprohlašuji a nezastávám názor, že kolektivní výchova je pro děti nejlepší. Nejsem tedy ani zastáncem toho, že se kojenecké ústavy a dětská centra nesmí za žádnou cenu rušit. Osobně se přikláním k řádně propracovanému systému a případně postupnému rušení těchto zařízení. Přičemž, i při takovém kroku se budou moci děti, které u profesionálních pěstounů nenajdou pochopení, mít kam vrátit. A tento důvod je pro mne stěžejním. Zprávy v médiích říkají: zrušit veškeré kojenecké ústavy, ale co se stane s dětmi, když je budou chtít pěstouni vrátit zpět? Kde v takových případech najdou děti útočiště?

Z mého pohledu je další podstatnou a opomíjenou otázkou: „Jsou všechny děti umístitelné do profesionální pěstounské péče?“ Budou profesionální pěstouni dostatečně vyškoleni na všechny děti z kojeneckých ústavů? Na tomto místě mám na mysli děti se speciálními potřebami, děti s postižením a také děti jiné rasy a národnosti. Protože většinou v ústavech zůstávají právě tyto děti. Děti, o které bohužel nemá náhradní rodina zájem.

Jako další bod, který by měl být v důsledku této zprávy dostatečně projednaný, se jeví materiální zajištění rodiny profesionálních pěstounů. Tím je myšleno, budou mít profesionální pěstouni od státu zajištěné dostatečné prostory pro výchovu?

A jak již bylo popsáno výše, o děti se mají starat profesionální pěstouni. Takovým odborníkem se mají stát lidé, kteří projdou speciálním školením, v němž budou zařazeny i psychotesty. Tímto krokem má být zajištěno zneužívání motivační položky financí získaných výkonem této „práce“. Ale do jaké hloubky je navržené finanční ohodnocení motivací, zůstává otázkou.

V průběhu práce se pokusím postupně na zde položené otázky najít odpověď. Zjistit, zda je transformace systému navržená ministerstvem práce dobře promyšlená, a v navrženém časovém úseku realizovatelná. Diplomová práce je tak plná aktuálních otázek a snahou hledat nejvhodnější řešení.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ VÝCHOVA

Problematika náhradní výchovy v České republice je považována za systém velice složitý a protkaný nesrovnalostmi. Ať už se problémy týkají terminologie, roztržitého zařazení mezi několik resortů jednotlivých ministerstev nebo postupů umístování dětí do zařízení ústavní výchovy nebo pěstounství či adopce. Podle Motejla et.al (2007) můžeme popsat systém náhradní výchovy jako institut sociálně-právní ochrany dětí, který je určený dětem, jež z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní biologické rodině. Cílem je poskytnout dětem krátkodobou či dlouhodobou péči, která se bude co nejvíce podobat péči rodinné. Pokud možno se zachováním kontaktu s biologickými rodiči.

Již v základní terminologii můžeme vidět rozdílné názory, které se týkají rozporu mezi užitím pojmu výchova nebo péče. V zákonu o rodině č. 94/ 1963 Sb. jsou použity výrazy ústavní výchova i ústavní péče, a stejně tak i náhradní výchova a péče. Podle Komárika (1998) se péče především zaměřuje na uspokojování základních životních potřeb. Škoviera (2007) mluví o péči, jako pojmu vhodnějším a širším, který v sobě výchovu zahrnuje. Zároveň upozorňuje, že péče je zaměřena na naplnění potřeb biologických, zatímco výchova na naplnění potřeb psychologických a sociálních. Dále zdůrazňuje roli muže a ženy ve výchově. Podle něj, je aktérem péče pečovatel a aktérem výchovy je vychovatel. Pokud je tedy výchova chápána jako proces rozvíjení osobnosti jedince, je v tomto případě chápána jako výchovou primární, nikoliv teda náhradní (Škoviera, 2007). Z uvedených případů vyplývá, že legislativa dětí vyrůstajících mimo svoji vlastní rodinu není jednoznačná. Jediné na čem se odborníci a zákony shodují, je tvrzení, že dítě žije v náhradním výchovném prostředí. V práci tedy budou používány pojmy výchova a péče, jako pojmy sobě rovné, tedy jako synonyma.

Pro účely své práce pojmám náhradní výchovu, jako péči poskytovanou dětem, o které se jejich vlastní rodiče nechtějí nebo nemohou starat. Systém náhradní rodinné péče v těchto případech přebírá úlohu rodiny a zabezpečuje výchovu dítěte (Bubleová, 2011).

Náhradní výchova V České republice má dvě základní podoby. V prvním případě se jedná o náhradní výchovu prostřednictvím náhradní rodinné péče, do které se dostává dítě do péče konkrétní fyzické osoby na základě rozhodnutí soudu. Na straně druhé stojí ústavní výchova, kam je dítě umístěno na žádost rodičů nebo rozhodnutím soudu (Bubleová, 2011).

Mezi základní formy náhradní rodinné péče zařazuje Bubleová (2011) svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, osvojení neboli adopci, poručenství a pěstounství. Ústavní výchova dětí je vykonávána v zařízeních, jejichž činnosti spadají pod různá ministerstva České republiky a budou probrána v další části práce.

Náhradní výchova jako institut péče o ohrožené děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, má nezastupitelný význam. Bez systému náhradní péče by spoustu dětí nenašlo domov, ať už v umělém rodinném prostředí, za které považuje Radvanová (1980) SOS vesničky, nebo v přirozeném rodinném prostředí, jako je osvojitelská nebo individuální pěstounská rodina.

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Jednou z možných alternativ náhradní rodinné péče je svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby. V tomto případě o jiné fyzické osobě než rodiči rozhoduje soud. Jedná se tak na základě zájmu dítěte. Fyzická osoba musí zaručit řádnou výchovu dítěte, a především musí se svěřením souhlasit. Soud dává přednost příbuzným osobám a vymezi jim rozsah jejich práv a povinností k dítěti. Pokud soud nerozhodne jinak, zůstávají biologičtí rodiče nadále zákonnými zástupci dítěte.

Další možností náhradní rodinné péče je poručenství. Dle zákona o rodině (č.94/ 1963Sb.), se poručník zavazuje k výchově nezletilého dítěte, zastupování a spravování jeho majetku místo biologických rodičů. Opět zde platí, že soud dává přednost příbuzným osobám, popřípadě jiné fyzické osobě.

Adopce neboli osvojení je asi nejznámější formou náhradní rodinné péče. Podle Matějčka (1999) je adopce považována za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče. Adopce je výjimečná v tom, že noví rodiče přijímají dítě za vlastní, mají k němu stejná práva a povinnosti, jako biologičtí rodiče. Dítě nese příjmení svých nových adoptivních rodičů. Odborníky je adopce vnímána jako trvalá a nevratná forma péče o dítě jiných rodičů (Kolektiv autorů, 2010). V tomto případě mne napadá otázka: „Je správné adopci přerhat všechny pouta a kontakty s biologickou rodinou?“ Je těžké tuto situaci posuzovat globálně, zde by se měly řešit asi individuální případy dětí.

Poslední formou zastupující náhradní rodinnou péči je pěstounská péče, která má v naší zemi také několik podob. Jednotlivým formám pěstounské péče bude věnována samostatná část práce.

Stejně jako v současné době čelí velké kritice ústavní výchova, ve velkém počtu dětí umístěných do ústavních zařízení, tak i systém náhradní rodinné péče v sobě obsahuje několik kritických míst. Největší problém je spatřován v zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče, odborné přípravě na přijetí dítěte do rodiny, zařazení do evidence osobo vhodných stát se osvojiteli či pěstouny, procesu zprostředkování náhradní rodinné péče a v odborném vedení náhradní rodinné péče (Kolektiv autorů, 2008).

2 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Ústavní forma náhradní výchovy v ČR je velice složitým a komplikovaným systémem. A to hlavně proto, že nespadá pouze pod jeden hlavní orgán, ale svou funkci plní pod Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvem zdravotnictví, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem spravedlnosti, a v neposlední řadě Ministerstvem vnitra.

V tomto důsledku vznikají problémy v oblasti odlišnosti právních úprav různým systémem financování, odlišností v metodických pokynech a především také v požadavcích na zaměstnance a jejich stupeň kvalifikace (Bubleová, 2011).

Legislativní ukotvení ústavní výchovy se nachází v zákonu č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Již v minulosti byl tento zákon napadán odborníky a kritiky v nedostatečném vysvětlení pojmů, a také z důvodu nezařazení důležitých úkonů týkajících se zájmů dětí. V současné době je navrhována novela zákona, která prošla prvním čtením ve sněmovně, a v platnost by měla vejít v červenci 2012. Novela má nově formulovat zásady práce a základní principy práce s dětmi, stanovení oprávnění a povinnosti zařízení ústavní péče, nebo spolupráce státních sektorů s nestátními a mnohé další.

Vzhledem odkazu na ústavní výchovu v zákoně o sociálních službách č. 108/2006 Sb., je zákon používán v rámci působení zařízení spadajících pod resort Ministerstva práce a sociálních věcí. Dále je zákon o ústavní výchově legislativně ukotvený a pojatý jako předpis pro školská zařízení (Bubleová, 2011).

Zvláštní formou pomoci dětem žijícím v ústavní péči je tzv. „hostitelská péče“. Tato forma pomoci dětem spočívá většinou ve víkendovém či prázdninovém pobytu dítěte u jiných osob než u rodičů či příbuzných. Ředitel ústavního zařízení tak rozhodne na základě písemného souhlasu úřadu obce s rozšířenou působností. Uvedená forma pomoci dítěti je především vhodná pro děti, které vyrůstají v ústavním zařízení dlouhou dobu, jde o děti starší, děti s různými zdravotními či výchovnými problémy, děti jiného etnika nebo velké sourozenecké skupiny (Bubleová, 2011).

V současné době se diskutuje o problémech ústavní výchovy, které vedou vládu České republiky k ukončení činnosti ústavních zařízení. V největší míře je vyzdvihován problém výchovy dítěte několika vychovateli a jejich nejasně vnímanou zodpovědnost za vývoj a výchovu dětí. Výsledkem častého střídání vychovatelů jak pak podle kritiků ústavní péče nemožnost vytvoření trvalého citového pouta k jedné dospělé osobě (Šulová, 2006).

Šulová (2006) dále uvádí chybějící aspekty dětí vyrůstajících v ústavním zařízení z výsledků různých výzkumů. Za nedostatečné podněty považuje nedostatek trvalosti mezi-lidských vztahů, pevné osobní identity nebo typické modelové chování rodinné struktury.

Níže budou popsána zařízení pro výkon ústavní výchovy spadající pod jednotlivá ministerstva.

2.1 Ústavní výchova v rezortu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Zde řadíme několik typů zařízení, jde o diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školkou a výchovný ústav. Dále pod ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spadá zařízení pro preventivně výchovnou péči, konkrétně středisko výchovné péče a zařízení pro děti – cizince.

2.1.1 Diagnostický ústav

V diagnostickém ústavu může být pobyt dobrovolný, nebo nařízený soudem. Jsou zde přijímány děti na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení. Pobyt zde trvá obvykle osm týdnů (Česko, 2005).

2.1.2 Dětský domov

V dětském domově se pečuje o děti dle jejich individuálních potřeb. Úkol dětského domova spočívá ve výchově a vzdělávání dětí. Dále je zde plněna funkce sociální, která je zabezpečována prostřednictvím sociální pracovnice. Účelem dětského domova je zajištění

péče o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti umístěné v dětských domovech se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí daných dětských domovů. Obvykle jsou v dětském domově umístěny děti ve věku od tří do osmnácti let. Zařízení poskytuje svou péči dětem, které nemají rodiče, nebo se o ně rodiče nemohou či nechtějí starat (Česko, 2005).

2.1.3 Dětský domov se školkou

Dané zařízení je určeno pro děti a mladistvé, nebo nezletilé matky, které mají nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu. Většinou jsou zde umísťovány děti ve věku od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Pokud dítě po ukončení školní docházky nemůže přejít na střední školu díky závažným poruchám chování, nebo neuzavřeli pracovní právní vztah, odchází do výchovného ústavu (Česko, 2005).

2.1.4 Výchovný ústav

Ve výchovném ústavu jsou umístěny děti a mladiství se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova (Česko, 2005).

2.2 Ústavní výchova v rezortu ministerstva zdravotnictví

Do rezortu ministerstva zdravotnictví řadíme zvláštní dětská zařízení, kam spadá kojenecký ústav, dětský domov a dětské centrum.

2.2.1 Kojenecký ústav

V kojeneckém ústavu je poskytována péče dětem od narození do jednoho roku života, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím (Česko, 1991).

2.2.2 Dětský domov

V dětském domově je ústavní a výchovná péče poskytována dětem od jednoho do tří let věku, kterým nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině (Česko, 1991).

2.2.3 Dětské centrum

Dětské centrum je komplexní zařízení, které zahrnuje ambulantní i lůžkovou část. Působí zde tzv. sociálně-pediatrický tým, který se skládá z lékaře, psychologa, speciálního pedagoga a různých terapeutů, jako jsou například fyzioterapeut, muzikoterapeut nebo arteterapeut.

Dětské centrum má za úkol především diferenciatní diagnostiku, prognózu, poradenství, terapii a sociálně-právní ochranu. Výhodou těchto zařízení je především centralizace péče, její komplexnost a flexibilita.

V současné době je v České republice několik takových zařízení, v budoucnu se počítá s transformací stávajících kojeneckých ústavů a dětských domovů právě na dětská centra (Schneiberg, 2011).

2.3 Ústavní výchova v rezortu ministerstva práce a sociálních věcí

Pod resort ministerstva práce a sociálních věcí spadají zařízení sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou myšleny zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zařízení sociálních služeb, které je určené pro osoby se zdravotním postižením. Pro účely práce nebudou podrobněji zařízení sociálních služeb pro osoby se zdravotním postižením více popsána, jelikož se podle získaných informací k novele nevztahují.

2.3.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

V daném zařízení je poskytována okamžitá ochrana a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoli péče, nebo jeli jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen. Také je zde umístěno dítě, které je tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané. I v případě, že se ocitne v situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. V zařízení je dítěti poskytnuta nepřetržitá pomoc v rámci uspokojení základních životních potřeb, včetně ubyto-

vání, lékařské a psychologické péče. Daná zařízení slouží k dočasnému pobytu dětí a k vyřešení problémové situace. V současné době svou činnost provozují tato zařízení v rámci dětských domovů a dětských center (Česko, 1999).

Ministerstvo spravedlnosti zajišťuje náhradní výchovu prostřednictvím soudu, státního zastupitelství, probační a mediační služby a věznic pro mladistvé. U ministerstva vnitra je náhradní výchova zprostředkována Policií ČR.

3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče. Tato forma náhradní rodinné péče zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu pěstounským rodičům, kteří si vzali dítě do péče (Matějček, 1999).

Hlavním cílem pěstounské péče je zajištění osobní péče a výchovy dítěte v rodinném prostředí. Je uplatněna u dětí, které nemohou vyrůstat s vlastními rodiči, přičemž vazby s nimi i s ostatními příbuznými jsou zachovány. Důležité je brát v potaz, že biologičtí rodiče nadále zůstávají zákonným zástupcem dítěte a mají k němu rovněž rodičovskou zodpovědnost. V pěstounské péči se může dítě ocitnout jak u konkrétní osoby, tak i manželského páru. Pěstounská péče vzniká na základě rozhodnutí soudu, a zaniká dosažením zletilosti dítěte, mezi pěstounem a dítětem není příbuzenský vztah.

Do pěstounské péče jsou umisťovány převážně děti, které ze zdravotních nebo sociálních důvodů nemohou být osvojeny, tedy adoptovány. Často jde i o děti starší, nebo sourozenecké skupiny.

V současné době existují v České republice tyto podoby pěstounství: dlouhodobá pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu, která se má stát po transformaci systému profesionální pěstounskou péčí. Jiné dělení rozděluje pěstounskou péči na individuální a skupinovou. Přičemž individuální probíhá v běžném rodinném prostředí samotných pěstounů a skupinová v zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS vesničkách. Tyto zařízení jsou zřizovány např. obcemi, krajskými úřady nebo nestátními subjekty (Matějček, 2002).

Dále bude pro potřeby práce podrobněji popsána pěstounská péče na přechodnou dobu a profesionální pěstounská péče.

3.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Tento typ pěstounské péče je zajišťován vyškolenými pěstouny. Dítě zde může být svěřeno na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat nebo na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením. Nebo také po dobu, kdy soud rozhodne o tom, že není třeba mít souhlas rodičů k osvojení dítěte. (Krausová, Novotná, 2006)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je dle novely zákona v České republice platná od 1. června roku 2006.

Uvedený typ pěstounské péče je využíván převážně v případech, kdy se biologičtí rodiče ocitnou v krizi a potřebují určitý čas na vyřešení své životní situace.

Bohužel díky nedostatku financí není tento typ pěstounské péče využíván v požadovaném měřítku. V novele zákona, která má vejít v platnost 1. července 2012, by měla být finanční stránka definovaná, a pěstouni by měli dostávat více peněz na péči o děti. V podstatě jde k pěstounské péči na přechodnou dobu schválenou v roce 2006 přirovnat připravovaný systém profesionalizace pěstounských rodičů.

3.2 Profesionální pěstounská péče

Profesionální pěstounská péče není doposud v České republice zákonně ukotvena. V roce 2011 začalo Ministerstvo práce a sociálních věcí usilovat v rámci sociální reformy o zkvalitnění a profesionalizaci pěstounské péče. Podle ministerstva je cílem nové sociální reformy zabezpečení výchovy a všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném nebo náhradním rodinném prostředí.

Na Slovensku můžeme již najít profesionální pěstounskou péči více propracovanou a hlavně zakotvenou v zákoně, což v naší republice zatím bohužel postrádáme.

Jedná se tedy o speciální formu péče a o děti s nařízenou ústavní péčí, která je většinou vykonávána pěstounem v jeho přirozeném rodinném prostředí. V podstatě jde o to, že dítě je stále „chovancem“ dětského domova, ale vyrůstá v rodině profesionálního pěstouna (*Ke-rekešová, 2008*).

Na Slovensku funguje profesionální pěstoun jako zaměstnanec dětského domova na pozici vychovatel. S dětským domovem, tedy se zaměstnavatelem má podepsanou pracovní smlouvu a za svou práci pobírá řádnou mzdu. Náplní jeho práce je komplexní péče o dítě s využitím bohatého servisu pomoci jeho zřizovatele. Tzn., že spolupracuje s psychology, speciálním pedagogem, sociálním pracovníkem, popřípadě terapeutem a dalšími. Danou spoluprací s odborníky má být zajištěna výchova dítěte nejen zdravého, ale také dítěte s vážnějšími zdravotními problémy.

Je nutné uvědomit si, že profesionální náhradní rodičovství není rodinně právním, ale pracovně právní vztahem. V praxi jde o to, že mezi přijatým dítětem a profesionálním pěstounem nevzniká žádný rodinný vztah (Kerekešová, 2008).

Profesionální náhradní rodinná péče je tedy právní formou ústavní péče. Tato péče je vykonávána převážně v rodinných podmínkách profesionálních rodičů. Pokud se na danou problematiku podíváme z pohledu dítěte, jde především o péči rodinnou. Tuto péči upravuje na ve Slovenské republice zákon 305/2005 Sb. o sociálně právní ochraně a sociálně právní kuratele dětí a mládeže, který si dovoluji citovat: „*Ústavní péče se vykonává v profesionální rodině v domě nebo bytě, které jsou vymezenou součástí dětského domova nebo ve vlastním domě, či bytě pro určený počet dětí. Ústavní péče v profesionální rodině má přednost před samostatnými výchovnými skupinami v dětském domově.*“

Profesionální pěstounská péče je poskytována čtyřicet hodin denně, a dle zákona přísluší na jednoho profesionálního rodiče maximálně tři děti.

Aby se člověk mohl stát profesionálním rodičem, musí projít důkladnou přípravou. Délka přípravy se odvíjí od vzdělání rodičů. Pokud má žadatel pouze středoškolské vzdělání nebo jiné vysokoškolské vzdělání než pedagogické, podstupuje přípravu v rozsahu šedesáti hodin. Pokud profesionální pěstoun splní předpoklady vysokoškolské vzdělání pedagogického zaměření, jde o délku čtyřiceti hodin.

Příprava profesionální pěstounů má dvě základní formy: individuální a skupinovou, které mohou probíhat formou metodických konzultací nebo prostřednictvím supervize.

V profesionální pěstounské péči se nevychoávají pouze děti zdravé, bez potíží. Přijímány jsou i děti s různými výchovnými nebo zdravotními problémy. Jako výhodu můžeme vidět přijímání dětí starších, které nemají takovou šanci u osvojení.

Zajištění financí spojených na výchovu a potřebné výdaje dítěte hradí dětský domov. Tyto finance by měly dosahovat částky, která je potřebná na výchovu dítěte v dětském domově.

Podle Kerekešové (2008) má profesionální pěstounská péče mnoho výhod. Mezi hlavní řadí lepší zohledňování individuálních potřeb dítěte. S tím se nedá než souhlasit. Je logické, že v rodině s jedním, nebo maximálně třemi dětmi, se věnujeme dítěti individuálně více, než ve skupině například šesti až osmi dětí. Také děti v pěstounských rodinách mohou zažít běžný rodinný život, který nelze bohužel ve všech případech v dětském domově umožnit. Osobně si myslím, že záleží na stylu vedení dětského domova, na přístupu pracovníků k dětem.

Vláda a zastánci zrušení kojeneckých ústavů poukazují především na vývoj dětí mladšího jednoho roku. Domnívají se, že v kojeneckém ústavu dochází k narušení správného vývoje dítěte. Myslím si, že takové tvrzení nemůžeme říct obecně, nemůžeme to tvrdit a použít u všech dětí. Souhlasím, že by tak malým dětem bylo nejlépe v rodině, ať už vlastní, pěstounské nebo adoptivní. Ale v mnohých případech je lepší kojenecký ústav, než ulice nebo domácí prostředí alkoholiků, drogově závislých rodičů nebo rodičů, které své dítě nemilují, odmítají ho.

Mezi další výhody můžeme uvést časovou nenáročnost přemístění dítěte z dětského domova do profesionální pěstounské rodiny. Tento přesun probíhá bez soudního rozhodnutí a bez souhlasu rodičů. Jak již bylo zmíněno výše, lze umístit i děti staršího věku, děti s handicapem či větší sourozenecké skupiny.

Ale ani profesionální pěstounská péče nemá pouze výhody. Za největší riziko je považována dočasnost vztahu profesionálního rodiče s dítětem. Může se totiž stát, že se dítě po nějakém čase navrátí ke své biologické rodině nebo přejde do stabilní náhradní rodiny.

3.3 SOS vesničky

Jelikož jsou SOS vesničky považovány za jednu z forem plnění pěstounské péče, zařazují do práce jejich krátké přiblížení.

Historie SOS vesniček spadá do doby po druhé světové válce v Rakousku. V důsledku války a velkých ztrát na životech, žilo v Evropě spoustu dětí, které neměly rodiče. Cílem SOS vesniček bylo poskytnutí pomoci a životní perspektivy. Děti zde našly znovu milující matku a domov, osamělé ženy smysl života v péči o opuštěné děti. V současné době fungují SOS vesničky ve 132 zemích, a to na všech pěti kontinentech světa.

V Československu vznikla myšlenka SOS vesniček asi ve druhé polovině 60. let. Vedle vzniku Kruhu přátel SOS dětské vesničky, byla zahájena sbírka na výstavbu vesniček. V 70. letech byly ale SOS dětské vesničky nuceně převedené pod pravomoc státu, a jejich činnost byla obnovena až po roce 1989.

Jak již bylo psáno výše, SOS vesničky představují dle zákona zařízení pro výkon pěstounské péče. Zařízení vesniček poskytne matce pěstounce a skupince dětí veškerý servis, tzn. rodinný dům, odbornou pomoc psychologů a pedagogů. Zařízení se také stará o finanční

podporu pěstounky a dětí, do které zahrnuje různé volnočasové aktivity, jako jsou kroužky, tábory a kurzy.

Vesničku teda zpravidla tvoří 10 – 12 domečků, ve kterých bydlí matka – pěstounka se šesti a více dětmi, často jde o biologické sourozence.

Nejdůležitějším cílem SOS vesniček je poskytnutí možnosti vyrůstat v rodinném prostředí dětem, které se ocitly mimo svou vlastní rodinu a nemohou být umístěny v adoptivní či individuální pěstounské péči (Vizus, 2012).

Podle informací Sdružení SOS vesniček (Vizus, 2012) jsou v České republice provozovány tři SOS vesničky. Nejstarší se nachází v Karlových Varech – Doubí. Jako druhá vznikla v roce 1973 SOS vesnička ve Chvalčově, a nejnovější je v provozu od roku 2003 v Brně - Medláncích.

4 LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Vymežit pojem náhradní rodinné péče je velice složité, protože právní řád České republiky nedefinuje bezesbýtku pojem rodina. A proto je pojem chápán v širším pojetí, jako péče o děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.

Pokud budeme na náhradní rodinnou péči nahlížet v rámci legislativně-institucionálního zajištění, můžeme ji zařadit pod sociálně-právní ochranu dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je ukotvena v Listině základních práv a svobod, dále v Úmluvě o právech dítěte, zákonu o rodině a zákonu o sociálně-právní ochraně dětí. A právě zákon o sociálně-právní ochraně dětí v systému péče náhradní rodiny zaujímá důležité postavení, především má za úkol chránit zájmy a blaho dětí. Samozřejmě není systém náhradní rodinné péče postavený na ustanovení jednoho zákona. Dalšími právními předpisy jsou např. zákon o rodině, občanský zákoník, občanský soudní řád, trestní zákon, trestní řád, zákon o přestupcích a různé školské a zdravotnické předpisy. Orgány sociálně-právní ochrany úzce spolupracují se soudy, které mají rozhodující úlohu v úpravě vztahů mezi rodiči a dětmi. Pro nepřímou náhradní rodinnou péči, je určený jediný činitel, a to stát. Zprostředkovává pěstounskou péči s osvojením, a to i na mezinárodní úrovni. Úloha státu při tvorbě nové vazby mezi pěstounem a dítětem bývá přenesena většinou na působnost krajských úřadů, popř. nestátních subjektů. Stát v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče pomáhá jak žadatelům, tak i dětem, pro které je nutné najít správnou rodinu. Myslím si, že jde o velice citlivou a náročnou situaci, protože potencionální pěstouni mají určitě své nároky a představy o „novém“ dítěti. Proto může tento proces trvat v mnohých případech dlouhou a únavnou dobu.

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí (2004) je za národní ideu zprostředkování náhradní rodinné péče zájem a blaho konkrétního dítěte. Do náhradní rodinné péče se může dostat jak kojeneček, tak i dítě školního věku, od toho se pak také přirozeně odvíjí nároky na pěstouny.

Ať už jde o osvojení nebo pěstounskou péči, musejí žadatelé podstoupit složitý proces spojený s legislativou. Dokládají představy o dítěti, které chtějí do rodiny přijmout, ekonomické zajištění, zdravotní stav, trestní bezúhonnost a sociální vztahy v širší rodině.

Podle novely zákona z roku 2002 o sociálně-právní ochraně dětí, provádí zprostředkování náhradní rodinné péče příslušný krajský úřad, nebo Ministerstvo práce a sociálních věcí (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004).

Důležitým aspektem v posouzení vhodnosti žadatele je psychologické vyšetření budoucího pěstouna či osvojitele. Jeho úkolem je zjištění, zda osobnostní předpoklady žadatele odpovídají obecným nárokům na pěstouny a osvojitele.

V závěru se musí žadatel podrobit posouzení zdravotního stavu, psychologickému vyšetření a sociálnímu šetření, na jehož základě je obdrženo rozhodnutí o vhodnosti či nevhodnosti žadatele pro náhradní rodinnou péči (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004).

Ale rozhodnutím o vhodnosti žadatele proces nekončí. Žadatel si ještě musí projít přípravou na přijetí dítěte do rodiny, kdy má ještě možnost zvážit, zda je opravdu schopný dítěti poskytnout veškerou péči.

Bohužel je smutné, že v České republice je čekací doba na dítě i několik let. A proč tomu tak je? Hlavními důvody jsou v první řadě vysoké nároky žadatelů na děti. Lidé chtějí často děti, které jsou oboustrannými sirotky, dětmi vysokoškoláků nebo děti s nadprůměrnou inteligencí. Podle mého názoru je pochopitelné, že takové děti v dětských domovech nevyrostají ve velkém počtu. Druhým důvodem je nedostatek dětí v určitém kraji vhodných například k osvojení. Nebo vysoký počet žadatelů, kteří chtějí do pěstounské péče děti zdravé a do maximálního věku šesti let. A proto se ptám: „Bude v nejbližší době dostatek profesionálních pěstounů, kteří zajistí péči dětem různé věkové kategorie, dětem se speciálními potřebami?“ Na danou otázku se pokusím najít odpověď v kapitole věnované srovnání ústavní výchovy a pěstounské péče. V této souvislosti je nutné vzít na vědomí, že se stávají případy, kdy si žadatelé vezmou dítě, ale bohužel ho ve velmi krátké době vrátí. Jako vysvětlení udávají nepřípravenost na dítě, nevyhovění jejich podmínkám nebo nenačtení jejich očekávání. Jelikož pracuji v dětském domově, byla jsem takového návratu přítomna. V této chvíli si pokládám otázku, zda je lepší, když dítě vyrůstá po určitou dobu v jednom stálém zařízení, nebo je vystaveno naději na novou rodinu, ze které je po krátkém čase vráceno. Co je v tomto případě pro dítě lepší?

V legislativě týkající se náhradní rodinné péče, jsou podle mého názoru dobře ošetřeny postupy, které odporují zákonům. Tím myslím posouzení protiprávní úkonů jako trestnou činnost obchodování s dětmi. Ještě v přísnějším měřítku probíhá mezinárodní osvojení.

5 PRÁVA DÍTĚTE – SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Vzhledem k tomu, že ve všech formách náhradní výchovy, ať už ústavní péče nebo náhradní rodinné péče, poskytované formou pěstounství či adopcí, by mělo jít především o práva dětí, věnuji této problematice speciální část práce.

5.1 Charakteristika sociálně-právní ochrany dětí

Problematika sociálně-právní ochrany dětí je v České republice ukotvena v zákoně o sociálně-právní ochraně č. 359/1999 Sb. Zákon se zaměřuje na ochranu práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, na ochranu oprávněných zájmů dítěte a v neposlední řadě je v zákonu ukotvené působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny (Bubleová, 2011).

Dalšími zákony zahrnujícími ochranu práv dětí je zákon o rodině, trestní zákon, zákon o výkonu ústavní výchovy a další. Mezi národní dokumenty zastávající práva dětí patří Ústava České republiky, Deklarace práv dítěte, Úmluva o právech dítěte z roku 1989, a Listina základních práv a svobod. Legislativně ukotveno je také poskytování sociálně-právní ochrany, a to všem dětem bez ohledu na státní občanství, které pobývají na území ČR.

Sociálně-právní ochrana dětem je v České republice poskytována podle zákona o sociálně-právní ochraně (Česko, 1999) prostřednictvím:

- a) krajských úřadů
- b) obecních úřadů s rozšířenou působností
- c) obecních úřadů
- d) ministerstva práce a sociálních věcí
- e) Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí a mládeže

Dále je sociálně – právní ochrana dětí zajišťována:

- a) obcemi v samostatné působnosti
- b) kraji v samostatné působnosti
- c) komisemi pro sociálně-právní ochranu dětí
- d) dalšími právníckými a fyzickými osobami, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny

Jak již bylo psáno výše, hlavním úkolem sociálně-právní ochrany dětí je zajišťování jejich práv. Mezi základní práva dětí jsou zařazeny právo dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání a mnohé další. Jmenovaná práva jsou často terčem rozporů mezi soudy, rodiči i institucemi. Každý totiž vnímá otázku příznivého vývoje, rodičovské péče nebo práva na vzdělání v jiném rozsahu.

Principy ochrany dětí vyplývají ze základních právních dokumentů, které byly napsány výše. Jde tedy především o zájem, prospěch a blaho dětí. Sociálně-právní ochrana je poskytována všem dětem bez rozdílu a diskriminace. Nezáleží, jaké je dítě rasy, jakou má barvu pleti, pohlaví, jaké vyznává náboženství, nebo zda je jiného etnického či sociálního původu (Krausová, Novotná, 2006).

Systém sociálně-právní ochrany dětí poskytuje péči všem nezletilým dětem mladším 18ti let, a to bezplatně. Stát v této roli zastává práva dítěte, ale nikoliv nenahrazuje pozici rodičů.

Pokud děti musí být rodičům odebrány a předány do zařízení pro výkon ústavní výchovy, je povinností orgánů sociálně-právní ochrany dětí sledovat dodržování práv dítěte a jeho rozvoj duševních a fyzických schopností. Především musí kontrolovat, zda stále přetrvává situace, kdy dítě nemůže žít se svými rodiči v rodinném prostředí. Zde také shledávám problém dnešní situace. Tím myslím posuzování závažnosti rodinných problémů a následné ponechání či odebrání dítěte z rodiny. Ano, dítě by nemělo být odebíráno rodičům ze sociálních důvodů. Ale co když se rodina i s dítětem ocitne na ulici? To za každou cenu necháme dítě biologickým rodičům? Je těžké vyslovit stanovisko, co je a není správné. Část odborníků se přiklání k názoru nechat dítě v rodině co nejdéle, dokud to jde. Na dru-

hou stranu jsou tu situaci, kdy odborníci uvádí, raději odebrat dítě dříve, než mu bude jakýmkoliv způsobem ubližováno.

Bittner a kol. (2007) považuje v systému sociálně-právní ochrany dětí za největší selhání nedostatečné koncepční a metodické vedení orgánů sociálně-právní ochrany na místní úrovni. Důsledkem v praxi je různé překrucování či porušování zákonů jednotlivých sociálních pracovníků, které se obhajují znalostí nejlepšího zájmu dítěte. Možným řešením se jeví podle Bittnera a kol. (2007) zahrnutí práce sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí pod definici sociálních služeb. Tím by pak došlo i k následné kontrole dodržování standardů sociálních služeb v oblasti sociálně-právní ochrany dětí prostřednictvím pracovníků OSPOD.

5.2 Činnosti OSPOD v rámci transformace systému v péči o děti

Hlavním myšlenkou v povědomí lidí se musí stát, že OSPOD působí v České republice jako hlavní činitel prevence, podpory a pomoci dětem. Úkoly orgánů sociálně-právní ochrany dětí jsou mnohdy podceňovány a spolupráce na řešení problémů se nevyskytuje v optimálním měřítku. I této problematice se vláda v Národní strategii na ochranu dětí věnuje.

A proč na zásadních problémech OSPOD nespolupracuje? Možná proto, že je stále považován jako donucovací orgán, nikoli jako pomocník v nouzi.

Dalším problémem je nedostatečné zajištění práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí v terénu. Nízká spolupráce s rodinnou, nedostatek informací a poznatků klientů. Daný problém se vyskytuje i z důvodu nízkého počtu, právě terénních sociálních pracovníků, a tím velkého počtu klientů na jednoho pracovníka. A jako největší problém spatřuji v nespoupráci příslušných pracovníků, orgánů a zařízení, kteří by se měli společně podílet na řešení daných situací. Na tento problém poukazuje již výše zmíněný Akční plán a Národní strategie. Vláda chce tento problém vyřešit zvýšením kapacity činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a multidisciplinární spoluprací.

A tím se dostávám k jádru situace. Kdyby spolupráce mezi institucemi fungovala na lepší úrovni, byla by i zajištěna včasná prevence. Děti by se tak nemusely v některých případech

odebírat rodičům, a stát by tedy ušetřil. Protože náklady na pozdní následky, tedy ústavní výchovu jsou mnohonásobně vyšší, než finance vynaložené na včasnou prevenci. Podle Sezemského (2009) má jedna koruna utracená za prevenci hodnotu sta korun vynaloženou za terapii, rehabilitaci a provoz ústavních zařízení. V tomto důsledku má dítě vyrůstat ve své biologické rodině, pokud není ohroženo na vývoji. Jestliže musí být dítě rodičům odebráno, chce vláda co nejvíce podpořit pěstounskou péči, a až v posledním a mimořádném případě má nastoupit forma ústavní výchovy.

Důležitou roli zde hrají psychologové a sociální pracovníci, jejichž práci nesmíme podceňovat. Podceněním práce odborníků vznikají závěry a rozhodnutí, která v některých případech nejsou v souladu s reálnou skutečností a osobností dítěte (Sezemský, 2009).

6 TRANSFORMACE SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

O transformaci systému péče o ohrožené děti nalezneme na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí první zmínky z roku 2008. Dané problematiky se podle mého názoru dotýká ale také už Národní zpráva o rodině z roku 2004, ve které je podrobně popsáno zprostředkování náhradní rodinné péče, její legislativní ukotvení, cíle, nedostatky i výhody.

Ukotvení problematiky je zřejmé pouze z prohlášení ministerstva, které mezi klíčové dokumenty pro pochopení systému uvádí Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, Transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, Úmluvu o právech dítěte a usnesení vlády z roku 2008 a 2009.

6.1 Národní akční plán

Národní akční plán schválený v roce 2009 vznikl za účelem transformace a sjednocení péče o ohrožené děti. Jedním z hlavních cílů bylo snížení počtu dětí umístovaných do ústavní péče. Speciální část akčního plánu byla věnována problematice náhradní rodinné péče.

Jak již bylo popsáno výše, ministerstvo chtělo vydáním a plněním dokumentu zabránit „zbytečnému“ umístování dětí do ústavní péče, zvýšit životní šance dětí a podporovat rozvoj osobnosti dítěte. V neposlední řadě šlo o zachování životní úrovně, která je nezbytná pro zdravý vývoj dítěte, ať už tělesný, duševní, duchovní, mravní nebo sociální vývoj. V akčním plánu také nechybělo projednání postupů a práce pracovníků s ohroženými dětmi a rodinami. Největší problém je shledáván v nejednotnosti postupů pracovníků při řešení konkrétních situací s danými rodinami a dětmi (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2009).

V první fázi uskutečňovaného plánu si Ministerstvo práce a sociálních věcí (2009) určilo komplexní analýzu systému, která doposud v České republice chyběla. Obsahem analýzy byl postup ohroženého dítěte napříč systémem, regionální sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny a veškeré funkce státu.

Nově měly díky Národnímu akčnímu plánu podle Ministerstva práce a sociálních věcí

(2009) vzniknout standardy kvality práce s ohroženými dětmi. Ve standardech měly být mimo jiné ukotveny požadavky na kvalifikaci pracovníků, řízení a financování práce s ohroženými dětmi.

V problematice náhradní rodinné péče, která se stalou jednou z částí Národního akčního plánu, mělo především dojít ke zvýšení počtu náhradních rodin a jejich následné specializaci. Výsledkem těchto postupů pak mělo být snížení počtu dětí vyrůstajících v zařízení ústavní péče. Osobně si myslím, že takové tendence má stát už několik let, možná i desítek let. I já se přikláním k tomu, aby děti vyrůstaly v rodině, ať už biologické či náhradní. Veliký důraz, ale musí být kladen na to, aby rodina, ve které dítě vyrůstá, dítě milovala, rozuměla mu a tolerovala ho. Myslím, že ne vždy má dítě na takovou rodinu štěstí.

Souhlasím s rozhodnutím Ministerstva práce a sociálních věcí (2009) v posilování postavení náhradních rodin v ČR. Kladně hodnotím i názor uvedený v Akčním plánu, aby pěstounská péče byla specializovanou službou. Tedy aby brala ohledy na individuální potřeby dítěte.

Dalším problémem definovaným ve schváleném dokumentu se stala rezortní roztržitost v systému. Ministerstvo práce a sociálních věcí (2009) spatřuje největší překážku v poskytování služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny prostřednictvím několika ministerstev České republiky. V této souvislosti je na místě uvést také obtížnou kontrolu úniku finančních prostředků. Vláda poukazuje na velké čerpání financí pro ústavní péči dětí, a tím nedostatek financí na prevenci a práci s ohroženými dětmi a rodinami.

Zda a nakolik byl plán promítnut do praxe a dalších legislativních úkonů, vypovídá závěrečná zpráva o plnění Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011.

Tvorba jednotného informačního systému, legislativy a metodiky, která je pravděpodobně základním problémem, zůstává nadále nevyřešená. Stejně tak nedošlo ani k vytvoření a zavedení standardů kvality práce a kvalifikačních předpokladů. V tomto důsledku bohužel dále přetrvávají odlišné postupy a styly práce, a to i v případě jednoho zařízení či úřadu.

Nejhorším oznámením, vyplývajícím ze závěrečné zprávy, se bezpochybně stává skutečnost, že v České republice není dostatečně zajištěna ochrana práv dětí. Zjištění vyplývá z nálezů Ústavního soudu, zpráv Veřejného ochránce práv z návštěv institucí a z různých výzkumů a analýz. Ministerstvo práce a sociálních věcí (In Zpráva o plnění Národního

akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011, 2012) hodnotí danou situaci jako alarmující.

Dosažení cílů Národního akčního plánu se podařilo v oblasti analýzy celého systému péče o ohrožené děti a rodiny, odborné přípravě složek systému v nové podobě a zavádění nových prvků do systému.

Díky výsledkům Národního akčního plánu navrhla vláda nové dokumenty, které na nevyřešené problémy navazují, a to Novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí a Národní strategii ochrany práv dětí.

6.2 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Podle zprávy Národního akčního plánu došlo k naplnění celé řady aktivit, a to převážně analytického a metodického charakteru. Za hlavní účinek Akčního plánu můžeme označit novelu zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Schválením novely v prosinci roku 2011 dochází ke změně v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a nově upravuje oblast náhradní rodinné péče.

Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí schvalovaná ministerstvem práce a sociálních věcí má vejít v platnost letošní rok, konkrétně v červenci 2012. Jde především o řešení nedostatků současného systému péče o ohrožené děti. Tyto nedostatky vidí například ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek (in Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012) v nedůsledné ochraně práv dětí a v upřednostňování ústavní péče před péčí v náhradním rodinném prostředí. I z tohoto názoru vyplývá, že dětské domovy jsou v mnohých případech brány jako ústavy přeplněné strádajícími a zanedbanými dětmi. Ale jak říká Lukešová (2011), v dětských centrech transformace probíhá už dávno. V dnešních kojeneckých ústavech už nepřipadá na jednu sestřičku dvacet dětí. V současné době převažují centra s odděleními rodinného typu, jedna sestřička se stará o pět až šest dětí. Ústav, nebo dětský domov není určitě nejlepším prostředím pro výchovu a rozvoj dítěte, ale často mu může zachránit jeho život.

Nová právní úprava sociálně-právní ochrany dětí si klade čtyři hlavní cíle. Především má posílit prevenci ohrožení dětí, a to vznikem sítě služeb pro práci v rodinách. Dále se má ujednotit a stanovit závazný postup pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Za

nejdůležitější cíl pokládá Plívová (2011) rozvoj náhradní rodinné péče. Tím myslí zvýšení podpory pěstounské péče, hmotné zajištění pěstounů na přechodnou dobu, změna přípravy pěstounských rodičů a také tvorba podmínek pro zařízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny. Nově má být zajištěna finanční podpora profesionálních pěstounů, neboli pěstounské péče na přechodnou dobu, i v době, kdy momentálně nemají profesionální pěstouni dítě ve své péči.

V neposlední řadě se jedná o zavedení standardů kvality práce pro subjekty, které na svou činnost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí čerpají finance ze státního rozpočtu.

Novela zákona se má od 1. ledna roku 2012 do konce června roku 2012 uskutečňovat prostřednictvím projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Systémová podpora transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti.“

6.3 Národní strategie ochrany práv dětí

Národní strategie ochrany práv dětí, přesněji „Právo na dětství“, je vládou schválený dokument, jehož cílem má být vytvoření systému, který zajistí všem dětem v České republice důslednou ochranu jejich práv. Národní strategie je navazujícím materiálem, který vznikl na základě informačních zpráv o plnění Akčního plánu, a je schválen vládou od 9. listopadu 2011.

Cílů strategie a odstranění nedostatků má být podle Ministerstva práce a sociálních věcí (2012) dosaženo do roku 2018. Hlavním cílem je minimalizace ústavní výchovy dětí a umožnění žít ve své vlastní biologické rodině. Samozřejmě ne vždy je to možné, na tento úkor vláda rozhodla upřednostnění individuální péče před péčí ústavní. Za hrozivé považuje ministr Drábek počet dětí, které prošly v roce 2010 kojeneckými ústavami. Toto číslo převyšuje dva tisíce dětí.

V národní strategii jsem našla hlavní principy, podle kterých by měl systém ochrany dětí fungovat. Principy se v první řadě zaměřují na dítě, na jeho potřeby a vývoj, sledují zájem dítěte a podporují ho v jeho jedinečnosti. Principy také poukazují na skutečnost, že všechny děti mají mít rovné příležitosti, bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnikum, věk či zdravotní postižení (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012).

Mimo jiné by měla být do řešení problémů dětí zapojena rodina a celé sociální okolí dětí.

Ministerstvo práce a sociálních věcí chce hlavních cílů do roku 2018 dosáhnout prostřednictvím dílčích úkolů. Tyto dílčí úkoly se budou zaměřovat na účast dítěte na rozhodovacích procesech, na odstranění diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem. Dále se bude sledovat právo na rodinnou péči a zajištění kvality života pro děti a rodiny (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012).

Výchozí filozofií Národní strategie je přebírání odpovědnosti rodičů a dětí společností. Tím je podle daného dokumentu myšleno, že práva zůstávají rodičům a dětem, odpovědnost pak přebírá společnost (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012).

7 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA VERSUS PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Hlavním cílem mé práce je poukázat na připravovanou reformu stávající náhradní rodinné péče realizovanou prostřednictvím profesionální pěstounské péče. Zda jsou zajištěna všechna opatření, aby nastávající systém zabezpečil především péči a výchovu dětí.

Jak jsem již psala výše, přikláním se a souhlasím s názorem, že pro dítě je nejlepší vyrůstat ve své biologické rodině. V případě, kdy tato skutečnost není možná, by měla nastoupit forma náhradní rodinné péče, tzn. osvojení či pěstounská péče. Další možnou alternativou je v České republice ústavní výchova, která je vykonávána prostřednictvím kojeneckých ústavů, dětských domovů a jiných výchovných zařízení. Pod nátlakem Evropské unie, Českého výboru pro UNICEF, OSN a dalších organizací chce Česká republika razantně ukončit působnost zařízení pro ústavní výchovu. Na tomto místě si pokládám otázku: „Je možné podstoupit tak radikální kroky v tak krátké stanovené době?“ Podle údajů Plívové (2011) z Ministerstva práce a sociálních věcí je v České republice momentálně 8300 pěstounů. Tento údaj ukazuje, že je potřeba při zrušení všech ústavních zařízení do konce roku 2013 najít dalších 300 - 500 pěstounů.

A jak tyto pěstouny získat? Proč tady nejsou, když pěstounská péče už dávno funguje? Proč jsou děti nabízeny v mezinárodní adopci a nekončí v českých rodinách? Je vůbec v povědomí laické veřejnosti i odborníků, jaké děti jsou v ústavních zařízeních umístěny? Možná v tomto bodu je potřeba zamyslet se, a uvědomit si, že právě v zařízeních ústavní výchovy převažují děti romské, děti s postižením, nemocné a jinak znevýhodněné. Jak uvádí Večerka et. al. (2001), péče o tyto děti je časově, psychicky i finančně náročná. Nalákali stát na tyto děti pěstounské rodiny prostřednictvím zvýšení finančního zisku, je na místě zeptat se: „Lze poskytovat lásku za peníze?“

Největší motivací stát se profesionálním pěstounem, se momentálně stává asi výše financí slibovaná za tuto profesi. V současnosti pobírají rodiče, kteří mají v pěstounské péči jedno dítě 3680 Kč za měsíc. Nově by měli od státu dostat za jedno dítě 8000 Kč měsíčně. S vyšším počtem dětí a péčí o zdravotně postižené děti narůstá také finanční odměna, která v případě až čtyřech dětí v péči, ale z toho jedno dítě musí být postižené, bude činit plat místo nynějších 18 756 Kč částku až 32 000 Kč. Ale dovětek, který u mnoha zpráv dokon-

ce chybí, nebo je zmíněn až na konci čtení, nebo jen tak okrajově, je realita, že tyto částky se budou nově danit. To znamená, že profesionální pěstouni budou z těchto „výplat“ ještě odvádět zdravotní a sociální pojištění (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012).

Ptám se, je v dnešní době taková finanční odměna za nepřetržitou čtyřiašedesátihodinovou péči a výchovu zdravých i postižených dětí vysoká? Pro mne je za takové finance představa, že děti budou potřebovat vybavit do školy, budou chtít chodit do zájmových kroužků, jet s rodinou na dovolenou, a nespočetně dalších méně či více finančně náročných věcí a aktivit, děsivá až nespílitelná. Nehledě na finance potřebné pro různé zdravotní a kompenzační pomůcky pro děti s postižením.

Titulky článků v novinách, časopisech a internetových portálech typu: „Pěstouni dostanou od státu až 32 000Kč měsíčně“, jsou zavádějící, až klamná. Mnoho lidí bez práce tuto možnost asi uvítá, právě díky takové finanční odměně. Ale až jim bude reálně objasněno, za co a vlastně kolik peněz dostanou, podle mě mnoho lidí tuto volbu povolání odmítne. A co potom, co když se opravdu kojenecké ústavy zruší, a v České republice budou chybět pěstounské rodiny? Co se pak stane s malými dětmi, kam půjdou, kde budou prožívat své první dny, měsíce a roky života? Je vládou a ministerstvem tahle otázka a zároveň možný problém pořádně prodiskutován a zabezpečen? Zvážili odborníci i tuto variantu?

Podle Sdružení SOS vesniček (VIZUS, 2012) a také podle mého mínění, budou vždy existovat děti, které budou potřebovat specializovanou péči. Péči odborně proškoleného personálu ústavních zařízení, kteří poskytují péči zdravotně postiženým dětem a dětem, které z různých vážných důvodů nemohou být umístěny v náhradní rodině.

Samo Ministerstvo práce a sociálních věcí (in Zdravotnické noviny, 2012) udává, jako hlavní důvod rušení kojeneckých ústavů, ušetření financí. Ano musím říct, že náklady na ústavní výchovu jsou opravdu vysoké. Péče o dítě v dětském domově stojí stát měsíčně až 40 000 Kč. Pokud tedy bude dítě v pěstounské péči, ušetří vláda na každém dítěti měsíčně i 30 000 Kč. Ale jak už jsem psala výše, jde především o děti nebo o peníze?

Samozřejmě je na místě brát v ohledu případy, kdy je dítě z rodiny odebráno ze sociálních důvodů, a po určitém čase se do rodiny opět vrací. V těchto individuálních situacích by se mělo vážně zvážit, zda dítě ihned přijímat v ústavním zařízení, nebo zda není jiné možnosti. Jak ministerstvo samo navrhuje, na místě by byla síť sociálních služeb, terénních pra-

covníků, sociálních asistentů, kteří by rodinám v těžkých životních situacích pomáhali, dokonce zajišťovali prevenci možných negativních životních událostí.

Je nutné si také uvědomit, jak nelehká může pěstounská péče být. Náročnost pěstounské péče spatřuje Večerka et. al. (2001) také v právu biologických rodičů ovlivňovat proces výchovy dítěte prostřednictvím kontaktů a v mnohých případech i přímých zásahů do výchovy. Na pěstounské rodiče je tak podle mého názoru kladen veliký nárok na psychickou odolnost a tolerantnost. Tím se zvyšují určitě požadavky na profesionální pěstouny. Budou lidé, jako laici, kteří doposud pracovali v zaměstnání, které se ani trochu nepodobalo péči o děti, schopní se během krátkého školení vše naučit?

Na druhou stranu je také nutno vzít v potaz výzkumy, které byly k této problematice uskutečněny. Například výzkum Matějčka z roku 1992 – 1995 o pozdních následcích psychické deprivace dětí vyrůstajících v ústavním zařízení a dětí v náhradní rodinné péči. Výzkumnou skupinou byly dospělé osoby, které v dětství vyrůstaly v ústavním zařízení nebo individuální pěstounské péči či v SOS vesničkách. Výsledky pak hovoří, že dospělí lidé, kteří prošli ústavní výchovou, mají nízkou společenskou kompetenci, nízkou úroveň školního vzdělání a zaměstnání, nízké skóre v sociální integraci a tresty v době dětství, tedy pobytu v dětském domově, hodnotí za nepřiměřeně přísné. Oproti tomu výsledky u dospělých, kteří prožili dětství v pěstounské péči nebo SOS vesničce, nehovoří o žádných podstatných rozdílech v sociální integraci (Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997). Také podle zahraničních výzkumů hodnocených Severoamerickou radou pro adopci dětí (North American Council on Adoptable Children) dochází k nežádoucím účinkům dlouhodobé ústavní péče. Ústavní péče se tak podle výzkumů jeví jako zcela nevhodnou formou péče o malé děti.

Na druhé straně stojí například názor Algata (in Škoviera, 2007), jenž vychází z negativních zkušeností pěstounské péče v zahraničí, přesněji v Americe. Podle něj má institucionální výchova své výhody, a svým působením může přispět k obnovení biologické rodiny dítěte.

Jako další pozitivum pěstounské péče uvádí odborníci, častější mužský vzor ve výchově. V dětských zařízeních většinou pracují ženy, a dětem chybí mužské zastoupení. Ano, to určitě může mít v dospělosti negativní dopad. Výhoda individuální pěstounské péče je také především ve stálosti rodičů. Dítě po dobu i několika let vyrůstá v jedné rodině, s danými rodiči. V případě ústavní péče se o dítě stará většinou několik „tet“, které se v jeho péči neustále střídají, v určitých intervalech dochází k obnově či změně personálu. Zde si pokládám otázku, bude tato výjimečnost individuální pěstounské péče i u profesionální rodi-

ny? Podle Ministerstva práce a sociálních věcí nemá mezi profesionálním rodičem a dítětem vzniknout citová vazba. Pobyt dětí u profesionálních pěstounů bude na dočasnou a relativně krátkou dobu a bez citového vztahu. Z toho vyplývá, že dítě během svého dětství, možná i během jednoho roku života vystřídá i několik profesionálních rodin. Bude pak pěstounská péče výjimečná a lepší než ústavní výchova? Možná bude, ale bohužel v ušetření financí státu, ale ne v zájmu dítěte. Tady se dostáváme do sporu s hlavním cílem Národní strategie – Právo na dětství, který má být plně zaměřen na dítě. Bude tento systém odpovídat cílům Národní strategie?

Přínosným se stal určitě seminář z listopadu roku 2011 pod názvem: Zvláštní dětská zařízení na rozcestí – jak dál? Na semináři vystoupili se svými názory a případy z praxe odborníci, především lékaři. Podle zaměstnanců ústavních zařízení je velkým problémem, že i když se snaží co nejvíce děti umístit do pěstounské péče, pěstouni jim děti zpět vracejí. Důvodů je několik: nepřipravenost, děti nesplňují očekávání nebo pěstounští rodiče zjistí, že se o děti starat nedovedou.

Odborníci z praxe také poukazují na případy zemí, jako je Anglie nebo Rakousko, ze kterých si má Česká republika v systému péče o děti brát příklad, a kde zařízení ústavní výchovy neexistují. V těchto státech je možné vidět děti na ulici, děti bezdomovce. Přikláním se k názoru, že k takovému závěru nesmí u nás dojít.

V médiích a na veřejnosti se mluví o českém systému sociálně-právní ochrany dětí, jako hrozivém. Ale na již výše uvedeném semináři zazněla také chvála ze strany Spojených států amerických. Náš systém ústavní péče považují za vysoce kvalitní. Podle odborníků by se státy, které poukazují na náš systém, mohly v mnohých věcech od České republiky učit. Lékaři se shodují, že je v tak razantních krocích nutností brát ohledy na případy z praxe. Zároveň připouští, že změny jsou na místě. Někteří politici zastávají názor, že profesionální pěstounské rodiny nemohou zcela nahradit činnost dětských domovů či center. K problému se na semináři vyjádřila i poslankyně Marie Gajdůšková (in Kojenecké ústavy nelze stoprocentně nahradit pěstounskou péčí, 2011). Domnívá se, že pěstounská péče a ústavní výchova dětí by měla fungovat v zájmu dětí vedle sebe, a svou činností se vzájemně doplňovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

8 VÝZKUM

Praktická část diplomové práce úzce navazuje na část teoretickou. Téma výzkumu je ústavní výchova versus profesionální pěstounská péče. Toto téma jsem si vybrala na základě návržení nového systému v péči o ohrožené děti. Téma je mi hodně blízké, a to nejen proto, že se s problematikou setkávám při studiu, ale převážně z důvodu mé práce. Jako součást kolektivu v ústavním zařízení, přesněji v dětském centru, kde je naším cílem péče o děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat se svou biologickou rodinou, jsem se rozhodla zvolením práce a následně výzkumu zjistit, jaká situace nás čeká v budoucnu. Navržením transformace systému vznikly nejen mezi laickou veřejností, ale i odborníky, zaměstnanci a vedením ústavních zařízení, obavy, nejasnosti a otázky, na které si troufám napsat, se nenašly doposud jednotné a pravdivé odpovědi. Výzkum se tedy nezaměřuje pouze na srovnání ústavní výchovy s profesionální pěstounskou péčí, ale převážně na situaci náhradní výchovy v současnosti a situaci, která vznikne po transformaci systému.

8.1 Cíl výzkumu, výzkumný problém

Hlavním cílem výzkumu této práce je zjistit, zda odborníci znají podobu transformace systému péče o ohrožené děti, a jaký postoj zaujímají k nově vytvářenému pojetí náhradní rodinné péče. Tím je myšleno, jak novou podobu systému vnímají a hodnotí její připravenost na zavedení do praxe. V práci jde o zmapování situace systému náhradní výchovy, jakožto analýzy současného stavu, která je při plánování nedílnou součástí. A následně tedy zjištění podoby připravované transformace.

Výzkumný problém práce se tedy týká informovanosti odborníků v oblasti transformace systému péče o ohrožené děti.

Za odborníky v kvalitativním výzkumu, tedy za zkoumané subjekty, jsou považováni lidé, u kterých se předpokládá znalost a zkušenost s diskutovaným problémem. Pro účely diplomové práce jde o sociální pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí a sociální pracovníky ústavních zařízení. V průběhu zpracovávání dat, byla dále pro účely výzkumu a potřeby zjištění informací zařazena do výzkumného vzorku pěstounka a manažerka projektu Profesionalizace pěstounské péče.

V rámci výzkumného problému práce byly stanoveny následující dílčí výzkumné otázky:

- Jaký je názor odborníků na současnou úpravu náhradní výchovy v České republice?
- Jaký je názor odborníků na chystanou transformaci náhradní výchovy v České republice?
- Jakou formu náhradní výchovy dětí by odborníci považovali za nejvhodnější?

8.2 Druh výzkumu

Na základě stanovených cílů práce bude v rámci empirické části diplomové práce zvolena kvalitativní metoda výzkumného šetření. Z důvodu novodobé dimenze této problematiky byla zvolena technika polostrukturovaného rozhovoru, který výstižněji a konkrétněji zkoumá názory a postoje odborníků právě na toto téma, čímž mi umožní pojmut stanovenou problematiku do hloubky, odborněji a v komplexní rovině. Metoda polostrukturovaného rozhovoru je také zvolena z důvodu možnosti měnit nebo upravovat otázky v průběhu dotazování respondentek.

8.3 Znění otázek polostrukturovaného rozhovoru

Otázky interviu byly předem připraveny. V průběhu některých rozhovorů došlo k změnám otázek, nebo dokonce byly vytvořeny otázky nové, s čímž se u polostrukturovaného rozhovoru počítá.

Všechny respondentky byly předem seznámeny s problematikou, na kterou se rozhovor zaměřoval, respondentky byly dotazovány na stejné předpřipravené otázky.

Otázky byly zaměřeny do následujících oblastí:

- Ústavní výchova
- Náhradní rodinná péče
- Profesionalizace pěstounské péče

Připravené otázky:

1. Oblast zaměřená na ústavní výchovu dětí

- Jaká pozitiva ústavní výchovy vnímáte?
- Jaká negativa může mít ústavní výchova
- Může být v některých případech ústavní péče nevyhnutelná?
- Pokud ano, můžete být konkrétní v jakých?
- Myslíte si, že je ústavní péče pro děti jednoznačně špatnou?
- Myslíte si, že jsou ústavní zařízení v ČR na dobré úrovni?
- V čem spatřujete dobrou úroveň zařízení pro výkon ústavní péče?
- Co si myslíte o výchově dětí v zařízeních ústavní péče?
- Co si myslíte o ukončení činnosti ústavních zařízení?
- Bude systém bez těchto zařízení schopný fungovat?
- Z jakých důvodů ano/ne?
- Může být v některých případech ústavní výchova lepší volbou než náhradní rodinná péče?
- Pokud ano, v jakých případech?

2. Oblast zaměřená na náhradní rodinnou péči

- Jaká pozitiva přináší pěstounská péče?
- Jaká negativa můžete jmenovat u pěstounské péče?
- Myslíte si, že je vždy některá z forem náhradní rodinné péče lepší než ústavní výchova dětí?

3. Oblast zaměřená na profesionalizaci pěstounské péče

- Slyšeli jste o nahrazení ústavní výchovy profesionální pěstounskou péčí?
- Z jakých zdrojů máte informace?

- Souhlasíte s novou podobou uskutečňovanou formou profesionální pěstounské péče?
- Co si myslíte o fungování a podmínkách profesionální pěstounské péče? (Tím je myšleno zajištění financí, počet dětí v péči, výběr uchazečů...)
- Myslíte si, že bude zajištěný dostatečný počet profesionálních rodičů?
- Z jakých důvodů ano/ne?
- Myslíte si, že lze umístit všechny děti z ústavní péče k profesionálním pěstounským rodinám?
- Z jakých důvodů ano/ne?
- Uvažovali byste o profesi pěstounského rodiče, popřípadě znáte někoho?
- Proč ano/ne?
- Kdo se podle Vás může stát profesionálním rodičem?
- Z jakých důvodů?
- Měl by mít profesionální rodič stanovené klíčové kompetence k výkonu povolání?
- Proč ano/ne? V případě odpovědi ano, jaké?

4. Doplnující otázky

- Jaká je podle Vás ideální forma náhradní výchovy dětí?
- Jaké prvky by tato forma měla obsahovat?

8.4 Výzkumný vzorek

Jako záměrný výzkumný vzorek byli prvotně zvoleni sociální pracovníci. Přesněji jde o pracovníky z odboru sociálně – právní ochrany dětí a pracovníky ústavních zařízení pro děti a mládež. V průběhu realizovaných rozhovorů a především na jejich základě, se výzkumný vzorek zvětšil o pěstounskou matku, která má v péči tři děti. Potřeba zjistit, jakou podobu má transformace systému poskytovat, mne jako výzkumníka vedla ke zvětšení výzkumné vzorku o osobu, která by měla mít ohledně připravovaných změn nejvíce informací. Proto byla v průběhu realizace výzkumného šetření oslovena ještě jedna respondentka. Jedná se o manažerku projektu Profesionalizace pěstounské péče v České republice, paní Janu Lexovou.

Ve výzkumu jsou použita fiktivní jména, protože respondentky nesouhlasily s uvedením totožnosti. Pravé jméno je uváděno pouze u manažerky projektu Profesionalizace pěstounské péče, která s uveřejněním jména předem písemně souhlasila.

- Pracovnice odboru sociálně – právní ochrany dětí - Karla
- Pracovnice odboru sociálně – právní ochrany dětí – Pavla
- Pěstounka starající se o tři děti v pěstounské péči – Hanka
- Sociální pracovnice dětského centra - Lenka
- Sociální pracovnice dětského domova - Dana
- Manažerka projektu Profesionalizace systém NRP v ČR – Jana Lexová

8.5 Popis respondentek

Za nedílnou součást práce považuji stručný popis respondentek. Všechny dotazované respondentky byly předem s účelem rozhovoru a jeho nahráváním na diktafon seznámeny. Pět respondentek vyžadovalo anonymitu při svých výpovědích, samozřejmě bylo přání vyhověno, a proto jsou v práci použita smyšlená jména. Šestá respondentka uvedla, že jí nevadí, pokud bude její jméno v práci použito. Fakt, že jméno manažerky projektu Profesionaliza-

ce pěstounské péče paní Lexové, může být v práci zveřejňováno, bylo potvrzeno písemným souhlasem.

- 1. Respondentka - Pracovnice odboru sociálně – právní ochrany dětí - Karla
 - Vstřícná, ochotná rozhovor poskytnout, přála si nezveřejnit své jméno
 - Během rozhovoru klidná, upřímná
 - Chvillemi se odmlčela, nad odpověďmi přemýšlela
 - Bez výrazné gestikulace, občas se pousmála
 - Rozhovor rušen telefony

- 2. Respondentka - Pracovnice odboru sociálně – právní ochrany dětí – Pavla
 - Rozhovor poskytla, i když zprvu odmítala, kvůli časové náročnosti
 - Během rozhovoru chvílemi roztěkaná, některé odpovědi strohé
 - Výraznější gesta rukou, i zvýšení hlasu
 - Odpovědi často zdůvodňovala příklady z praxe

- 3. Respondentka – Pěstounka starající se o tři děti v pěstounské péči – Hanka
 - Ochotná rozhovor poskytnout, sama navrhla její domácí prostředí
 - Při rozhovoru otevřená, mluvila o svých vlastních zkušenostech, ukázala alba svých dětí v pěstounské péči
 - Při některých odpovědích se rozplakala (vybavení vlastní zkušenosti)
 - Mluvila klidně, gesta minimální
 - Nad otázkami přemýšlela, někdy nevěděla, jak se správně vyjádřit

- 4. Respondentka – Sociální pracovnice dětského centra – Lenka
 - Z důvodu časového tlaku rozhovor dvakrát přesunut

- Při rozhovoru vyrovnaná, v odpovědích rázná
 - Gesta minimální, někdy silnější pohyby rukou
 - Odpovědi založené na příkladech z praxe
 - Rozhovor rušen telefonem, a vyřizováním problémů
- 5. Respondentka – Sociální pracovnice dětského domova – Dana
- Ochotná rozhovor poskytnout
 - Ve svých výpovědích si stála za svými názory
 - Výrazné gesta rukou i výrazná mimika tváře
 - Řeč rychlá, některé odpovědi stručné
- 6. Respondentka – Manažerka projektu Profesionalizace systém NRP v ČR – Jana Lexová
- Velice vstřícná rozhovor poskytnout
 - Ve svých odpovědích otevřená, vše uváděla na správnou míru
 - Snaha poskytnout co nejvíce informací
 - Gesta minimální, občas úsměv nad absurdností některých situací

8.6 Průběh výzkumu

Data byla získávána v průběhu měsíce března a dubna roku 2012. Respondentky byly nejdříve osloveny a požádány o poskytnutí rozhovorů. Poté byla dohodnuta místa setkání, a respondentky byly požádány o nahrávání rozhovoru na diktafon. Všechny účastnice výzkumu s nahráváním souhlasily.

Průběh a následné výsledky výzkumu je nutné chápat v kontextu doby, ve které bylo šetření prováděno. Tím je myšleno, že uchopení problematiky není snadné, protože se neustále mění rozhodnutí a změny v systému péče o ohrožené děti. Diplomová práce je psaná v období, kdy připravovaná změna systému nemá ustálenou podobu, a proto v sobě skýtá mnohé nejasnosti.

8.6.1 První fáze sběru dat

První rozhovor byl proveden 1. března 2012. Oslovena byla sociální pracovníce z odboru sociálně-právní ochrany dětí. Rozhovor proběhl v místě pracoviště sociální pracovníce, přesněji v její kanceláři. Během rozhovoru jsme byli vyrušeni dvěma telefonny a kolegyní sociální pracovníce.

8.6.2 Druhá fáze sběru dat

Rozhovor se sociální pracovnící ústavního zařízení, proběhl dne 5. března 2012 přímo v pracovišti sociální pracovníce. Během rozhovoru byla kancelář zavřená a nikým jsme nebyly rušeny. Sociální pracovníce odpovídala otevřeně, ale nechtěla, aby bylo její jméno zveřejňováno.

8.6.3 Třetí fáze sběru dat

Třetí rozhovor se uskutečnil 8. března 2012 s pěstounkou. Pěstounka byla předem oslovena, a sama požádala o provedení rozhovoru v jejím domě. K rozhovoru byla velice vstřícná, povídala o častých návštěvách a rozhovorech, které jsou u nich doma realizovány.

8.6.4 Čtvrtá fáze sběru dat

Rozhovor, který byl proveden 14. března 2012 byl z časových důvodů dvakrát odložen sociální pracovnící dětského centra. Interview bylo realizováno v zařízení sociální pracov-

nice, v její kanceláři. Při rozhovoru jsme byly několikrát vyrušeny telefony, dokonce sociální pracovnice musela jít asi na 15 minut vyřešit nějaký problém.

8.6.5 Pátá fáze sběru dat

Předposlední rozhovor proběhl 23. března 2012 s pracovnící odboru sociálně-právní ochrany dětí. Interview bylo uskutečněno v pracovišti sociální pracovnice, v její kanceláři. Z počátku rozhovor odmítla, kvůli časové náročnosti, později byla ochotna informace poskytnout. Chtěla být ujištěna, že zůstane v naprosté anonymitě, která jí byla samozřejmě slíbena a dodržena.

8.6.6 Šestá fáze sběru dat

Poslední rozhovor byl proveden 6. dubna 2012 s manažerkou projektu Profesionalizace pěstounské péče v České republice. Rozhovor byl poskytnut ve Valašském Meziříčí, v pracovišti paní Jany Lexové – Mateřské centrum eMCéčko. Paní Lexová byla velice ochotná rozhovor poskytnout a ve svých odpovědích byla otevřená. Poskytla nové informace, které práci dodaly jiný rozměr.

8.7 Způsob zpracování dat

Data sesbírání pomocí polostrukturovaných rozhovorů, budou následně transkripcí přepsána do písemné podoby. Dále bude u přepisů použito otevřené kódování. Kódy budou vytvářeny z jednotlivých výpovědí respondentů, budou hledány v datových úryvcích, které mají v analýze funkci indikátorů. Z jednotlivých indikátorů pak budou tvořeny kódy, a jejich postupným slučováním nalézány kategorie. Jednotlivé kategorie budou následně popsány a komentovány.

Konkrétně budu postupovat následujícím způsobem. V jednotlivých rozhovorech budu hledat části výpovědí, které se vztahují k cílům výzkumného problému. Ty si budu zaznamenávat. Pak zaznamenaným částem přiřídím krátký název. Nadpis, který výpověď vystihu-

je. Samostatné nadpisy neboli kódy, budou poté slučovány v kategorie, které se stanou základem pro vznik nové teorie.

9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V následující části práce budou popsány výsledky provedeného výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů.

K doplnění interviu byla použita Likertova škála, jejíž podoba a hodnocení slouží k ověření postojů respondentek.

V závěrečné části je zobrazena mentální mapa, která byla vytvořena z výsledků výzkumného šetření.

9.1 Kategorie

Tvorba kategorií z provedených rozhovorů je v práci považována za stěžejní metodu zjištění stanovených cílů diplomové práce.

Dle stanovených cílů práce byly vytvořeny kategorie, které se vztahují k jednotlivým dílčím výzkumným otázkám v následující podobě:

9.1.1 Kategorie vztahující se k první dílčí výzkumné otázce

V části hodnotící současnou situaci náhradní výchovy v České republice byly vytvořeny dvě kategorie:

- Život v ústavu
- (Ne)vlastní rodina

Život v ústavu

Kategorie Život v ústavu se vztahuje k první dílčí výzkumné otázce: Jaký je názor odborníků na současnou úpravu náhradní výchovy v České republice?

Kategorii tvoří kódy:

K1 Pozitiva: Stabilita prostředí, péče odborníků, záchrana dítěte, materiální zázemí, volnočasové aktivity

K2 Negativa: psychická deprivace, není to péče v rodině, střídání pečujících osob, kolektivní zařízení, přísný režim, nedostatek lásky, málo času, stereotyp, stagnace vývoje, absence vzoru muže a ženy, sociální potřebnost

K3 Specifika dětí: starší děti, děti s postižením

Současný stav ústavní výchovy není respondenty vnímán zcela negativně, tak jak je popisován na veřejnosti prostřednictvím masmédií. Respondentky uvádí, že v mnohých případech může být právě zařízení pro výkon ústavní výchovy dětí záchranou. Lenka říká: „v některých případech k nám přijdou děti velice zanedbané, je jim líp tady než v rodině, kde strádají, nikdo na ně nemá čas...“ Podle Karly nacházejí v ústavech svůj domov také děti s těžkým postižením nebo upoutaní na lůžko: „pro tyto děti nejsou vhodné rodiny.“ Další otázkou, kterou jsem respondentům předložila, jsem chtěla zjistit, zda je ústavní výchova vnímána ve všech okolnostech jako špatná. Většinou respondentky odpovídaly, že ústavní výchovu by za zcela nesprávnou neoznačily. Lenka, která v ústavním zařízení pracuje, a tím je samozřejmě její odpověď ovlivněna, říká: „pro děti, které ve své rodině trpí...je to tady záchrana.“ Také byly ve výpovědích zaznamenány osudy dětí staršího věku. Lenka říká: „ty starší se už ani nemají šanci dostat do pěstounských rodin, a některé ani nechtějí.“ Na otázku, proč tomu tak je, mi bylo vysvětleno, že: „oni už znají důvody, proč tady jsou...a sami říkají, že nechtějí mít jiné rodiče...možná je to smutné, ale v podstatě jim to tady vyhovuje.“ Na otázku, zda je v některých případech ústavní výchova dětí nevyhnutelná odpověděly všechny respondentky: „ano.“ Odpověď Pavly zněla: „...bohužel ano.“ Nevyhnutelnost spatřuje v: „...bohužel nemáme dostatek pěstounských rodin a pěstounů na přechodnou dobu, kteří by nahradili ústavy.“ Téměř totožný názor má také paní Jana Lexová. Konkrétním příkladem, kdy jsou ústavy potřebné, jsou podle Dany: „závažné výchovné problémy a také závažné zdravotní postižení. Hanka odpověděla na základě svých pěstounských zkušeností: „...u dětí těžce postižených...nevím, jestli by se o takové děti dokázali pěstouni postarat.“ Vnímání současných ústavů vystihuje odpověď Dany: „už dávno tu není model velkých kolektivních zařízení...mnoho dětí má štěstí, že tyto zařízení existují.“

Za největší pozitiva výchovy v ústavním zařízení je podle Hanky, která mluvila převážně ze svých vlastních zkušeností, možné považovat: „neustále se nestěhují z rodiny do rodiny, mají stále prostředí...a snad i pocit bezpečí.“. Na stabilitu prostředí poukazuje také paní Jana Lexová. Ve třech případech je také kladně hodnocena péče vyškoleného personálu, péče zaměstnanců s odborným vzděláním. Vzdělání pracovníků hodnotí respondentky za důležité, a to převážně v péči o děti s postižením. Pozitivně hodnoceny jsou také volnočasové aktivity, které se zařízení snaží dětem zajišťovat. Jediným problémem, který spatřuje například Karla je přílišná koordinovanost. Další kladnou vlastností je podle provedených rozhovorů materiální zajištění zařízení. Ale ani to v sobě neneso jen pozitiva, Karla považuje materiální vybavení za: „příliš velké a v běžném životě nereálné...mají nepřehledné množství hraček, kol, i vybavení co se týče nábytku.“ Hanka, která hodnotí pozitivně barevnost domovů, jejich vymalování a materiální stránku, dodává: „ani to nejlepší a nejdražší vybavení není víc než rodina.“ Zajímavá a přínosná odpověď ve výzkumu byla zaznamenána u Pavly, která materiální stránku popisuje jako: „...sponzorské dary, kterých se dětem v ústavech dostává, přispívají k vědomí, že stačí být sociálně potřebný a všichni mi všechno dají zadarmo.“

Bohužel na druhou stranu bylo kvalitativním šetřením odhaleno i velké množství negativních vlastností. Karla o ústavní výchově hovoří jako: „...rozhodně není ideální...“ Její odůvodnění zní: „v ústavech dochází k citové deprivaci...“ Citová deprivace byla zaznamenána téměř u všech respondentek v odpovědích na jednotlivé otázky. Celkově lze říci, že právě citová deprivace je považována v současnosti za největší problém výchovy dětí v ústavním zařízení.

Dalšími zápory, které respondentky uvedly je absence potřebných vzorů. Karla: „není zde možnost socializace do role muže-otce a ženy-matky.“ Pavla tuto situaci hodnotí jako nepřirozené prostředí pro dlouhodobý pobyt dětí. Lenka říká, že i přes veškerou snahu: „nikdy nemůžeme dopřát dítěti lásku dvou nejbližších osob...matky a otce.“ Od popsané situace se odvíjí také velké problémy s citovou vazbou a jejím navázáním: „dítěti chybí připoutání se k jedné osobě...mít někoho pro sebe...“, říká Lenka.

Odpověď Pavly, která jako jediná považuje výchovu v ústavním zařízení za jednoznačně špatnou, zněla: „jde o zastaralý a překonaný systém péče...děti zde nedostávají vše, co v rodině s otcem a matkou...“ Záporně hodnoceno je také podle paní Jany Lexové nadužívání ústavní výchovy z důvodu její dostupnosti: „terénní pracovníci se málo věnují problé-

movým rodinám...prostě je jednodušší dítě z rodiny odebrat...ale tady je chyba v nastaveném systému...“

Poslední věta vytvořené kategorie odpovídá zcela na výzkumnou otázku. Bohužel současný systém náhradní výchovy není ve všech směrech ideální.

(Ne)vlastní rodina

Kategorie (Ne)vlastní rodina se vztahuje k první dílčí výzkumné otázce: Jaký je názor odborníků na současnou úpravu náhradní výchovy v České republice?

Kategorie je tvořena následujícími kódy:

K1 Pozitiva náhradní rodiny: nejvhodnější řešení, rodina má přednost, reálnost prostředí, příprava na život, malé děti, zachování identity, kontakt s biologickou rodinou, běžný chod fungující rodiny, vzor matky a otce

K2 Negativa náhradní rodiny: výběr dětí, štěstí výběru, nepřipravenost na dítě, rodina za každou cenu, zkusíme a uvidíme, není pro všechny děti

Vytvořená kategorie má vypovědět o současném systému náhradní rodinné péče v České republice, převážně o pěstounské péči. Kategorie navazuje na Život v ústavu, kde výchova dětí v současné době není podle respondentek nejlepším řešením, a proto byla v rozhovorech hledána vhodnější forma současného systému. I když respondentky připouští, že se každý případ musí řešit individuálně, a pro děti dle jeho potřeb se najít nejvhodnější řešení, pěstounské péči dávají před ústavní výchovou přednost. Kladně je pěstounská péče hodnocena především u mladších dětí. Paní Jana Lexová říká: „malé děti by měly být výlučně v rodinné péči...“ Důvodem je péče jedné (dvou) osob, které je důležité k navázání citové vazby. Karla vyzdvihuje: „dítě má jednoho otce a matku...vyrůstá v reálné rodině, je tak více připraveno na život v dospělosti.“ Pavla v rozhovoru označila pěstounskou péči za nejlepší formu, důvodem je: „nemaže dětem identitu jako adopce...“ Dále dodala, že jí přijde zbytečné, aby biologická rodina věděla adresu pěstounů. S kontakty s biologickou rodinou souhlasí, ale mají se odehrávat na neutrální půdě. Zde byla jasná odpověď na základě zkušeností, kdy přiznala, že nejvíce se jedná o problematické a agresivní rodiče. Při-

pouští, že je to chyba v nastaveném systému, tedy v zákoně. Podle Pavly: „náhradní rodina mnohem více kopíruje běžný chod fungující rodiny.“

Tímto se dostáváme k úskalí náhradní rodinné péče. Respondentkami bylo poukazováno na funkčnost rodiny. Zde bylo zjištěno tvrzení: „rodina, ale ne za každou cenu.“ Bohužel ne vždy je volba umístění dětí do pěstounské péče nejlepším řešením pro dítě. Podle Jany mluví zkušenosti za vše: „po čase rodiny děti v péči vrátily...v takových případech je to pro děti horší, než kdyby vůbec nikam nešlo...“ Příčinou selhání bývá často nevědomost pěstounských rodičů: „rodiče neví, do čeho jdou, prostě to zkusí...a když se jim dítě nezamlouvá, vrátí ho...“. V takových situacích jde opět o selhání nastaveného systému. Jak připouští i Jana Lexová: „je to chyba školitelů, rodiče jsou nedostatečně informováni...a bohužel nejvíce...a to asi ze 75% se tak děje v příbuzenské pěstounské péči.“ Důvody jsou opět v uzákonění příbuzenské pěstounské péče, kterou paní Jana Lexová označuje za „časovanou bombu.“ Příbuzní dle zákona nemusí procházet žádnou přípravou, v den kdy se rozhodnou, že si dítě vezmou do péče, s ním stráví krátký čas, vyplní a podepíše potřebné údaje, a dítě si v podstatě mohou vzít. Respondentky se tedy shodly v tom, že pro dítě je nejlepší vyrůstat v rodině, podmínkou ale je funkční rodina: „rodina, která dítě miluje, která pro něj žije.“

Paní Jana Lexová také uvádí, že pěstounská péče, ať už dlouhodobá nebo na přechodnou dobu, není vhodná pro všechny děti: „některé mají tak veliký handicap, tyto děti si málokdo vezme...“ Stejný názor zastává i pěstounka Hanka: „...postižené děti...tyhle děti nechtějí ani vlastní rodiče...“

V neposlední řadě považuji za důležitou výpověď paní Lexové, týkající se výběr dětí do pěstounské péče: „ne všechny děti mají štěstí se do rodiny dostat, v naší republice funguje bohužel to, že se děti do pěstounských rodin vybírají, a ne všechny děti se do výběru dostanou...“ Zde také vidím možný důvod velkého počtu umístěných dětí v zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Zhodnocení analýzy současného stavu

Vytvořením výše popsaných kategorií jsem hledala odpověď na první dílčí výzkumnou otázku: Jaký je názor odborníků na současnou úpravu náhradní výchovy v České republice?

Na základě výpovědí respondentek, které se týkají hodnocení současné situace náhradní výchovy v České republice, přesněji tedy činnosti ústavních zařízení a pěstounské péče, docházím k několika závěrům.

Současný systém náhradní výchovy není nastavený zcela správně. Ústavní výchova a ani pěstounská péče nejsou pro všechny děti ideálním řešením.

Zařízení ústavní výchovy dětí jsou kladně hodnocena především díky stabilitě prostředí, a to v případech dětí, které dříve putovaly z rodiny do rodiny, nebo výchova v biologické rodině selhávala. V takových situacích je dokonce odborníky ústavní výchova považována jako záchrana. Útočištěm je také označována pro děti s handicapem, ať už jde o tělesné postižení, odlišnost rasy nebo výchovné problémy. V návaznosti na děti s handicapem je zdůrazňována péče odborníků v ústavech. Dále je respondentkami kladně hodnoceno dobré materiální zajištění a výběr volnočasových aktivit.

Na druhé straně nese život dětí v ústavním zařízení i záporné aspekty. Za největší problém ústavní výchovy je označována citová deprivace, která již v minulosti byla hlavním důvodem, proč by děti v ústavech vyrůstat neměly. S citovou deprivací také souvisí nemožnost navázání citové vazby, která je podstatnou pro další vývoj dítě. Nemožnost navázat citovou vazbu je v důsledku střídání pečujících pracovníků a absence role muže a ženy. Respondentky uváděly, že ani přes sebevětší snahu nejde o výchovu v rodině, tedy výchovu ze strany matky a otce. K problémům se také přidává stagnace vývoje, nejčastěji psychického. Za negativní je pokládán také režim zařízení, jeho stereotyp.

Ústavní výchova je tedy hodnocena jako potřebná pro individuální případy dětí, ale zároveň není schopná plnit funkci fungující rodiny.

Ano a právě fungující rodina, je považována za nejvhodnější prostředí pro výchovu dětí. Dle respondentek nezáleží na tom, zda jde o rodinu biologickou či náhradní. Za důležité považují, aby bylo dítě v rodině chtěné, šťastné a hlavně milované. A právě díky pěstoun-

ským rodičům, kteří dítěti lásku poskytují, je tato forma vnímána jako vhodnější než výchova v ústavním zařízení. Děti jsou prostřednictvím vzoru matky a otce, zachováním identity lépe připravováni na reálný život. Pěstounská péče je respondenty považována za kopírování běžného chodu funkční rodiny. Pro malé děti je označována za nejvhodnější formu, právě z důvodu možnosti navázat citovou vazbu k jedné blízké pečující osobě.

Ale ani pěstounská péče není pro všechny děti ideálním řešením. Nevhodnou se stává ve chvíli, kdy pěstounští rodiče nejsou dostatečně motivováni, přesvědčeni a vyškoleni a pěstounství „zkusí.“ Ve chvíli kdy, dítě nespĺňuje jejich náročné požadavky, ho vrací zpět do ústavu. Chybu můžeme hledat v nastoleném systému v České republice. Společně s negativy ústavní výchovy tak docházíme k navržení změn v systému, tedy k transformaci v péči o ohrožené děti.

9.1.2 Kategorie vztahující se ke druhé dílčí výzkumné otázce

V části věnující se transformaci systému v péči o ohrožené děti, byly stanoveny následující kategorie.

- Budoucnost ústavů
- Profesionální kariéra

Budoucnost ústavů

Kategorie Budoucnost ústavů vznikla na základě druhé výzkumné otázky: Jaký je názor odborníků na chystanou transformaci náhradní výchovy v České republice?

Kategorie je tvořena kódy:

K1 Potřebnost ústavů: málo pěstounských rodin, zachování činnosti, návrat dětí, výběr dětí, nelze fungovat bez nich

K2 Transformace ústavů: potřeba transformace, specializace ústavů, ambulantní forma,

Kategorie, kterou považuji za stěžejní ve výzkumu, vznikla v souvislosti s přichystanou novelou týkající se transformace systému v péči o ohrožené děti. Reaguje na analýzu současného systému náhradní výchovy dětí. Předem uvádím, že nelze podat přesné informace o transformaci, protože v současné době jde stále o přípravy a chystané změny. Návrh a podoba transformace systému postupuje zároveň se psaním práce. Otázka zrušení či zachování ústavů nabývala na účinnosti v průběhu výzkumu a na základě zjištěných informací. Na počátku byli respondenti tázáni, co si o zrušení ústavů myslí, zda bez jejich činnosti bude systém náhradní výchovy možný. Ve všech rozhovorech byly zaznamenány odpovědi, které se zrušením ústavů nesouhlasí. Respondentky si systém bez ústavů nedovedou představit. Pěstounka Hanka uvádí: „myslím, že ne všechny děti budou mít možnost dostat se do rodiny.“ Pavla připouští nutnost zachování ústavů, ale zároveň poukazuje na jejich transformaci: „do budoucna by se měly specializovat na děti a mládež s vážnými poruchami chování, nebo taky s psychiatrickými problémy, s vážným zdravotním postižením a jině.“ Potřebnost ústavů vidí také v péči odborníků: „vždy bude potřeba pro malý počet dětí péče odborníků...ne vše lze zvládnout v domácím prostředí.“ Volbu ukončit činnost ústavních zařízení odmítá také Lenka, která si nedokáže představit: „...nenajde se tolik lidí, kteří si vezmou romské děti, děti s výchovnými problémy, s postižením, upoutané na lůžko...“ Z reakcí na možný zánik ústavů by bylo možné navrhnout potřebu zachovat alespoň určitou část těchto zařízení. Tato potřebnost zařízení panuje také z obav respondentů, co se stane s dětmi, které budou chtít pěstounští rodiče vrátit? Zde je ukončení činnosti ústavů hodnoceno jako neuvážené a předčasné. A nejen v případě, že pěstouni budou chtít dítě vrátit, ale bude zajištěn dostatek pěstounů pro všechny děti? Většina odpovědí respondentů na položenou otázku zněla: „pěstounů nebude dostatek.“ Zajištění podmínek profesionální pěstounské péče bude podrobněji popsáno v následující kategorii. Dle výpovědí lze říci, že zachování činnosti zařízení v budoucnu je důležité, a to nejen pro děti s různým handicapem, ať už jde o tělesné postižení, výchovné problémy či jinou etnickou rasu.

Na základě rozhovoru s paní Lexovou bylo zjištěno, že pokládaná otázka respondentům byla špatně koncipována, a to díky zkresleným informacím z médií, a současnému neukotvení změn. Zde přicházím s novým obrazem: „nejde o zrušení ústavních zařízení.“ Tvrzení bylo zjištěno v průběhu kvalitativního šetření, proto je považováno za objevení nové informace.

Podoba systému, která byla zjištěna prostřednictvím rozhovoru s paní Janou Lexovou, je následující: „nejde o zrušení, ale o transformaci.“ O důležitosti zachování činnosti ústavů nepochybuje: „všechny děti se nemůžou dostat do rodiny, tolik rodičů není...vždycky ty ústavy budou potřeba...bez nich to opravdu nejde.“ A v čem tedy spočívá transformace ústavních zařízení? Jde o: „změnu z pobytových zařízení poskytující převážně ambulantní a částečně pobytové služby.“ Nejde tedy o zánik ústavů a nahrazení jejich činnosti profesionální pěstounskou péčí, jak bylo na začátku výzkumného šetření popisováno, ale o: „kvalitní alternativu ústavního zařízení.“ Za uklidňující informaci převážně pro zaměstnance zařízení pro výkon ústavní výchovy dětí v České republice považují slova paní Lexové: „v tuto chvíli nezanikne žádné ústavní zařízení...kapacita se bude snižovat a bude se zajišťovat více služeb pro rodiny.“ Nesprávné informace, které byly zpočátku použity ve výzkumu, pramení z „komunikační strategie a zkreslenosti médií.“ Přínosem kvalitativního šetření je tedy zjištění nové a podstatné informace týkající se připravované transformace v péči o ohrožené děti.

Profesionální kariéra

Kategorie Profesionální kariéra se vztahuje k druhé dílčí výzkumné otázce: Jaký je názor odborníků na chystanou transformaci náhradní výchovy v České republice?

Kategorii tvoří tyto kódy:

K1 Vlastnosti rodičů: odborné znalosti, vytrvalost, tolerantnost, empatie, proškolení, zralá osobnost, ochota spolupráce, služba dětem

K2 Možná nebezpečí: nedostatek pěstounů, nepřipravenost rodičů, řešení finanční situace, nedostatečná bytová kapacita,

K3 Podmínky: náročný filtr, materiální a sociální zázemí

Kategorií Profesionální kariéra chci přiblížit podobu chystané změny prostřednictvím profesionální pěstounské péče. Otázky polostrukturovaného rozhovoru týkající se právě profesionálního pěstounství, byly stanoveny na začátku výzkumu dle dostupných informací, převážně z médií a webových portálů. Všechny dotazované respondentky již před provedením rozhovoru o profesionalizaci pěstounské péče slyšely. Informace pocházeli především ze

svých profesí, portálu MPSV a nejčastěji z médií, které v některých případech považují za hodně zkreslené. Navazující otázka, jejímž cílem bylo zjistit, zda s navrženou formou, která má ústavní zařízení nahradit, souhlasí, byly zaznamenány ve většině případů kladné odpovědi. „Jde o dobrý návrh, otázkou je, jak bude realizovatelný...“, odpověděla Karla. I Pavla ji hodnotí pozitivně: „jeví se mi jako dobrou, kéž by se její vize naplnila.“ Zároveň ale byla respondenty podotýkána zmatenost a nepřehlednost informací. Lenka: „je v tom hodně zmatků...no pokud to bude tak, jak se u nás v práci mluví, že se ústavy zavrou...no nevím...“ Pěstounka Hanka má o nové podobě také nejasnosti: „není mi jasné, jak to přesně bude zařízené, kolik dětí si ti profesionálové budou moci vzít, jak staré...no prostě všechno kolem mi přijde takové zatím nepřehledné.“ Dana upozorňuje na: „...malou informovanost veřejnosti.“ Největším otazníkem zajištění podmínek profesionální péče se v provedených rozhovorech stalo získání profesionálních pěstounů. Na otázku, zda bude zajištěný potřebný počet pěstounů, což by v současné době při uzavření ústavních zařízení, znamenalo najít 300 – 500 pěstounských rodin, byly odpovědi jednoznačné: „ne nebude.“ Potřebu pěstounů komentuje paní Jana Lexová: „potřeba pěstounů je ve všech okolních zemích, ale nikde není naplněna kapacita pěstounů...na Slovensku jsou kojeňáky...ale ty děti jsou schované v rámci výchovných skupin...jsou tam profi rodiny v rámci děčáku, ale není jich tolik, a tady to bude to samé...ty rodiny nebudou...“

Na dotaz, proč pěstounů dostatek nebude, odpověděla Lenka: „no pěstounská péče je tu už dávno, a přesto jsou děti v ústavech...leďa, že by jejich počet narostl díky tomu, že budou mít slíbenou větší finanční odměnu.“ Ostatní respondenty na možnost přihlášení se do registru profesionálních pěstounů z důvodu nezaměstnanosti a řešení finanční situace také upozorňují. Z připomínek vzešly obavy, zda lidé, kteří budou o profesionální pěstounství usilovat, mohou děti vychovávat na základě finanční odměny. S tím také souvisí, kdo se může profesionálním rodičem stát? Karla odpověděla: „každý, kdo má odvahu, projde školením a prokáže se jako schopný výkonu této funkce.“ Ostatní respondenty už tak shovívavé nebyly. Dana upozorňuje, že by mělo jít o: „zralé lidi s dobrými předpoklady a schopnostmi péče o dítě, výchovu a rodičovství...ti, kteří mají naplněny rodičovské potřeby, a mají materiální a sociální zázemí.“ Dále dodává, že pěstouni musí být připraveni na to, že: „se jejich domov stane pracovištěm, chápat důležitost kontaktu dětí s biologickými rodiči a aktivně spolupracovat s odborníky.“ Aspekt naplněných rodičovských potřeb považuje i

Pavla za důležitost, spolu s přiměřeným věkem pěstounů a připraveností celého rodinného systému.

Nejvýstižněji povahu a vlastnosti pěstouna vystihuje pěstounka Hanka. U nich doma se řídí heslem: „Doufat v nejlepší, připravit se na nejhorší, za všech okolností je mít rád.“ Lenka se přiklání k důležitosti přesvědčení, že chce někdo profesi vykonávat. S tím také souvisí školení pěstounů. Respondentky v rozhovorech vypověděly, že mají obavu z podoby školení. Bojí se, že z důvodu naplnění kapacity pěstounů, projdou školením téměř všichni. Nutné je opět podotknout, že odpovědi jsou založené na informacích, které byly známy na začátku výzkumu, tudíž v daném okamžiku byly obavy na místě.

V průběhu výzkumného šetření, respektive provedením posledního rozhovoru s paní Janou Lexovou, dostává forma profesionálního pěstounství odlišný obraz. Podle ní jde v podstatě o pěstounskou péči na přechodnou dobu, která v České republice funguje od roku 2006, což bylo popsáno v teoretické části diplomové práce. Protože ale není finančně zajištěna, je využívána nedostatečným způsobem. „Novela zákona má tedy přinést změnu ve finančním ohodnocení. Pokud bude pěstoun v registru, měl by mít stabilní plat 20 000Kč, ať má či nemá momentálně dítě v péči. V momentě, kdy bude mít jedno dítě, dostane navíc 4000Kč a ještě dávky na dítě, když dítě odevzdá, bude pobírat opět základ 20 000Kč.“

Na otázku, kdo se může nebo nemůže stát profesionálním pěstounem, odpověděla: „z velké části se profesionálními rodiči nemohou stát lidé, kteří nemají své děti...“ Doporučení, kdo se profesionálním pěstounem stát může, mají být uvedeny v metodickém profilu, který bude součástí připravované novely zákona. Z výpovědí paní Lexové vyvstaly v rozhovoru další otázky, jejichž odpovědi hodnotím za přínosné vzhledem k cíli práce. I když není v České republice zavedena centrální evidence pěstounů na přechodnou dobu, je současný počet asi kolem dvaceti pěstounů. Paní Lexová postupem rozhovoru reagovala i na obavy, že se profesionálními rodiči stanou méně vhodní adepti. „Nesmí se stát, že na úřadu práce bude napsané: hledáme profesionální pěstounské rodiče...lidé, kteří by to chtěli dělat jen pro peníze, neprojdou sítím...psychologické testy jsou velice náročné...propustnost je tak ze sto lidí možná maximálně deset pěstounů.“ Jako nejčastějšími kandidáty o profesi profesionálního rodiče, by podle paní Jany Lexové měli být současní pěstounští rodiče.

Hodnocení návrhu transformace péče o ohrožené děti

Dvě výše popsané kategorie jsou snahou odpovědět na druhou stanovenou dílčí otázku: Jaký je názor odborníků na chystanou transformaci náhradní výchovy v České republice?

Transformace systému péče o ohrožené děti vyvstala z problémů hodnocení současného stavu. Jde tedy o návrh nového řešení, které se má stát pro současné problémy systému náhradní výchovy v České republice vhodným východiskem. I když byla na počátku výzkumného šetření profesionální pěstounská péče vnímána respondenty za nedostatečně propagovanou na veřejnosti a protkanou nejasnými informacemi, jako nová forma systému náhradní výchova byla hodnocena pozitivně. Za neuváženost navrhovaných změn je podle respondentů považováno zrušení všech zařízení ústavní výchovy. Odborníci se domnívají, že ústavy tu vždy měly, mají a budou mít své uplatnění. Činnost systému bez dětských domovů a popřípadě kojeneckých ústavů si nedovedou představit. Jejich potřebnost je vnímána především pro děti s handicapem a v situacích, kdy pěstounští rodiče budou chtít dítě vrátit. Dalším důvodem jsou obavy, že nebude zajištěný dostatečný počet profesionálních rodičů. Lze tedy říci, že se respondentky shodly, že profesionální pěstounská péče je vhodnou formou, ale zároveň musí být vedle profesionálních rodičů zachována funkce ústavů.

Obavy byly v průběhu výzkumu vyvráceny paní Janou Lexovou, která uvedla transformaci systému v nové podobě. O zrušení ústavů se podle ní nejedná, jde o jejich transformaci a zajištění více terénních služeb pro rodiny s dětmi. V podstatě má nová podoba podle paní Jany Lexové vypadat následujícím způsobem: „děti budou prioritně umísťovány do pěstounských rodin, pokud to nebude možné, půjdou do ústavu.“ To je celá podoba nového systému. Jedním z důvodů, proč nebude možné umístit všechny děti k profesionálním rodičům, je nedostatečná kapacita pěstounů.

v případě volby stát se profesionálním rodičem, byly ve výpovědích respondentů zaznamenány rozpaky. Odborníci si nedovedou představit, že profesionálním pěstounem se může stát kdokoliv. V nejhorším případě člověk, jehož důvodem bude řešení nezaměstnanosti a vidina finančního zisku. I zde postupem kvalitativního šetření, respektive rozhovorem s paní Janou Lexovou došlo k nastínění odlišné situace. Na základě rozhovoru s paní Janou Lexovou může být profesionálním rodičem převážně člověk, který již v současné době vychovává děti v pěstounské péči. Popřípadě musí vážní zájemci projít baterií testů, jejich propustnost je velice omezená. Tím je podchycena odbornost profesionálních rodičů.

Na závěr lze tedy říci. Pokud by transformace měla podobu, která byla popisována sociálními pracovníky a pěstounkou, nesla by v sobě opět mnoho problémů. Převážně je myšlen systém bez činnosti ústavních zařízení. Druhá varianta popsána paní Janou Lexovou v podobě profesionální pěstounské péče jako alternativě k ústavům náhradní výchovy, by mohla přinést pozitivní dopady.

9.1.3 Kategorie vztahující se ke třetí dílčí výzkumné otázce

Zde byla stanovena kategorie, která se snaží vystihnout specifika ideální formy náhradní výchovy. Navržená kategorie je pojmenována:

Nejlepší je...

Kategorie Nejlepší je...se vztahuje ke třetí dílčí výzkumné otázce: Jakou formu náhradní výchovy dětí by odborníci považovali za nejvhodnější?

Kategorie je tvořena kódy:

K1 Aspekty: Práce s původní rodinou, ambulantní forma, stabilní prostředí, dlouhodobá péče, model klasické rodiny, běžný režim, každodenní problémy, malá skupina

Závěrečná kategorie Nejlepší je...hledá odpověď na třetí dílčí výzkumnou otázku: Jakou formu náhradní výchovy dětí by odborníci považovali za nejvhodnější?

V daném případě lze říci: „*sto lidí, sto názorů.*“ Nejde formulovat, že jen jedna jediná forma náhradní výchovy je pro všechny děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, nejvhodnější. Respondenti se shodují, že náhradní rodinná péče prostřednictvím pěstounství je ve většině případů lepší alternativou. Převážně z důvodu, který byl popsán již výše, a to kopírování běžného chodu rodiny. Také z výsledků vyplula na povrch podoba ambulantní formy ústavní výchovy. Představa je taková, že by zde dítě docházelo jen v určité dny, popřípadě jen hodiny. Zde je také uváděna nutná spolupráce s biologickou rodinou a terénní služby sociálních pracovníků.

Jak již bylo řečeno, nejde formulovat přesnou a jedinou podobu náhradní výchovy která by ji zaštitila. Z výsledků výzkumů je ale možné popsat prvky, které by podle respondentů

měla ideální forma náhradní rodiny obsahovat. Podle Karly jde o: „*práci s původní rodinou, aby se dítě mohlo co nejdříve do rodiny vrátit.*“ Dana vyzdvihuje: „*vzor muže a ženy, každodenní domácí povinnosti, prostě model klasické rodiny.*“ V případě odpovědi Lenky jde také o „obraz klasické rodiny.“ Podle paní Jany Lexové je důležité dětem zajistit: „*stabilní prostředí, dlouhodobou péči...dítě musí být milované...*“

Pro starší děti, které vyrůstají v dětských domovech, je šance dostat se do pěstounské péče popřípadě adopce, ve většině případů nemožná. O starší děti nemají pěstouni zájem, a jak již bylo psáno dříve, starší děti sami ani už po svých zkušenostech do rodin nechtějí. A proto je respondenty v těchto případech vítána hostitelská péče, která byla popsána v teoretické části práce.

Z výsledků rozhovorů je patrné, že každý případ dítěte musí být posuzován individuálně. Pro některé dítě je pěstounská péče nejlepší volbou, pro jiné nevhodným řešením a naopak. Záleží na potřebách dítěte, zkušenostech, a situaci, ve které se v systému náhradní výchovy ocitlo.

9.2 Likertova škála

Likertova škála byla použita jako metoda doplnění polostrukturovaného rozhovoru, za účelem ověření postojů respondentek, které zaujímají k systému péče o ohrožené děti v České republice a náhradní výchově dětí. Tato škála byla předložena až po ukončení interviu. Respondentky měly na škále 1-5 zvolit číslici, která nejvíce odpovídá jejich názoru na položený výrok vztahující se k problematice náhradní výchovy dětí.

Použitá škála měla následující podobu:

Tab. 1. Likertova škála na zjištění postojů k systému péče o ohrožené děti v ČR a náhradní výchově dětí.

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Výchova dítěte v náhradní rodinné péči je vždy lepší než výchova v ústavním zařízení	1	2	3	4	5
Všechna zařízení ústavní výchovy dětí v ČR, by měla ukončit svoji činnost.	1	2	3	4	5
Profesionální pěstounská péče je vhodnou náhradou za zařízení ústavní péče.	1	2	3	4	5
Profesionální pěstounská péče je vhodná pro všechny děti.	1	2	3	4	5
Profesionální pěstounská péče a její podmínky jsou realizovatelné v praxi.	1	2	3	4	5

9.3 Vyhodnocení výsledků Likertovy škály

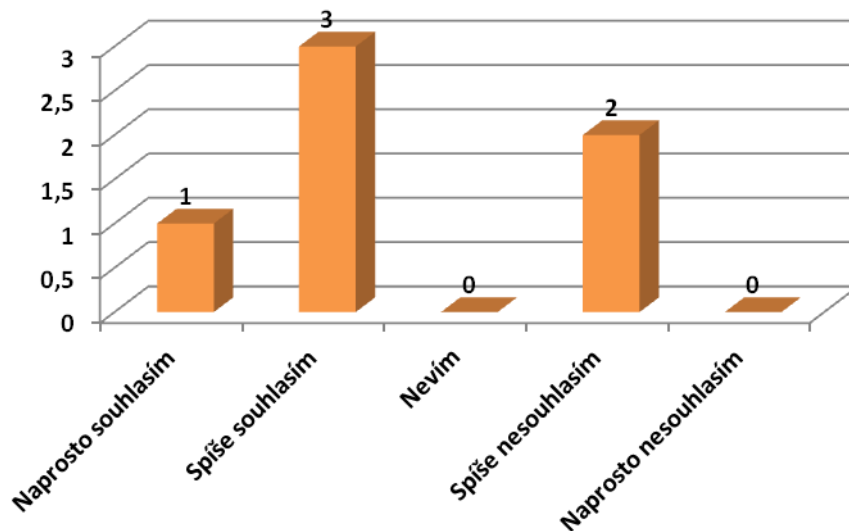
Výsledky Likertovy škály budou následovně pomocí grafů rozebrány otázku po otázce.

Na úvod lze říci, že mezi respondentkami ve většině případů nepanovala shoda. Jejich rozdílné názory lze vidět na jednotlivých grafech.

9.3.1 Tvrzení č.1

První výrokem jsem chtěla ověřit, zda ústavní výchova je považována za nesprávnou. A na kolik má náhradní rodinná péče přednost před výchovou v ústavním zařízení. Dle grafu lze říci, že náhradní rodinná péče je považována ve čtyřech případech spíše za lepší variantu.

Tvrzení: Výchova dítěte v náhradní rodinné péči je vždy lepší než výchova v ústavním zařízení

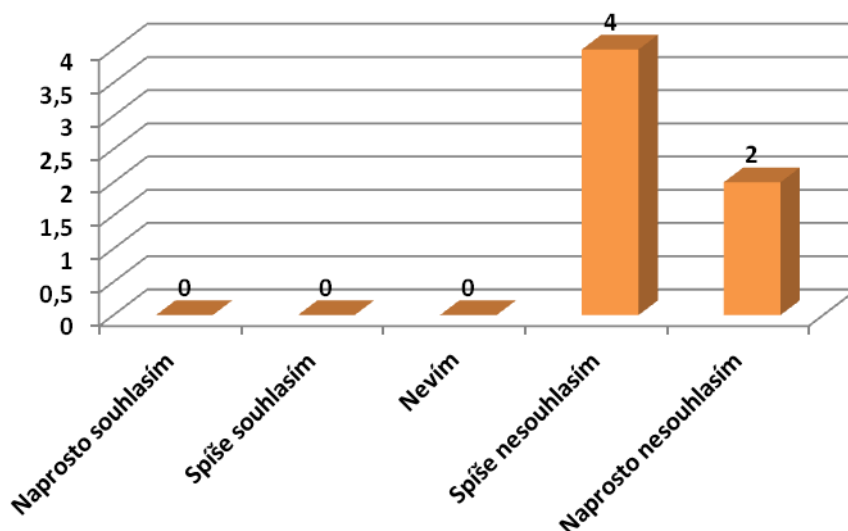

9.3.2 Tvrzení č. 2

Druhé tvrzení mělo zjistit, zda respondenti souhlasí s ukončením činnosti zařízení ústavní péče v České republice. Opět je nutné připomenout, že tvrzení se zakládá na zkreslení informací týkající se nového systému péče o ohrožené děti.

Výsledky grafu vypovídají v tomto případě jednoznačně. Dotazovaní respondenti si situaci bez zařízení pro ústavní výchovu dětí neumí představit.

Tvrzení: Všechna zařízení ústavní výchovy dětí v ČR by měla ukončit svoji činnost.

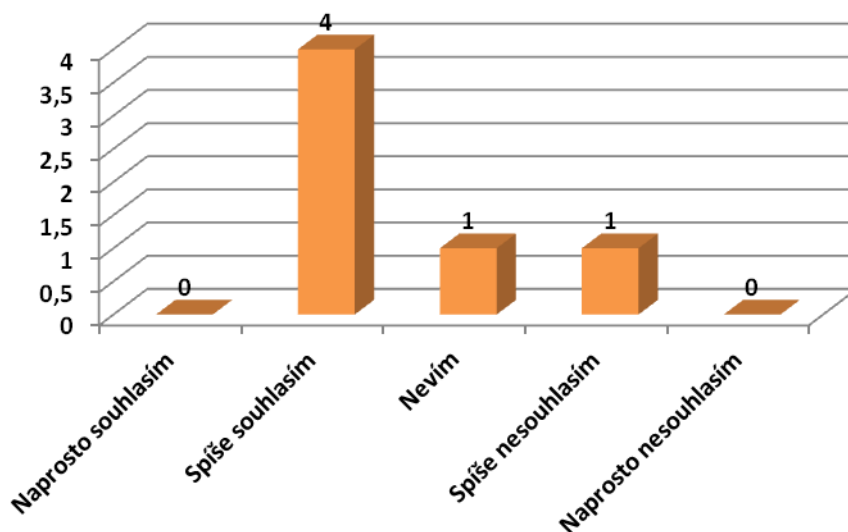

9.3.3 Tvrzení č. 3

Třetí výrok byl zaměřený na zjištění postoje k profesionální pěstounské péči, ve smyslu náhrady za zařízení ústavní výchovy. Zde je nutné také uvést, že jde o nepravdivou informaci, protože transformace systému péče o ohrožené děti zatím o zrušení zařízení ústavní péče nemluví. Profesionální pěstounská péče má být pouze alternativním řešením.

Graf ukazuje, že v případě náhrady zařízení ústavní péče by byla profesionální pěstounská péče hodnocena pozitivně.

Tvrzení: Profesionální pěstounská péče je vhodnou náhradou za zařízení ústavní péče.

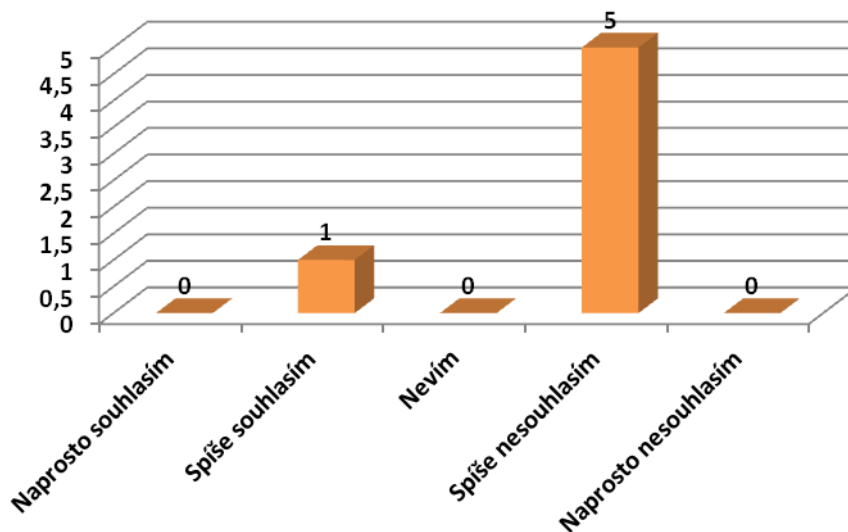

9.3.4 Tvrzení č. 4

Předposlední výrok byl respondentkám předložen z důvodu zjištění vhodnosti profesionální pěstounské péče pro všechny děti.

Výsledky grafu hovoří v převaze o nevhodnosti umístit všechny děti, děti s postižením, jiné rasy a další, do profesionální pěstounské péče

Tvrzení: Profesionální pěstounská péče je vhodná pro všechny děti.

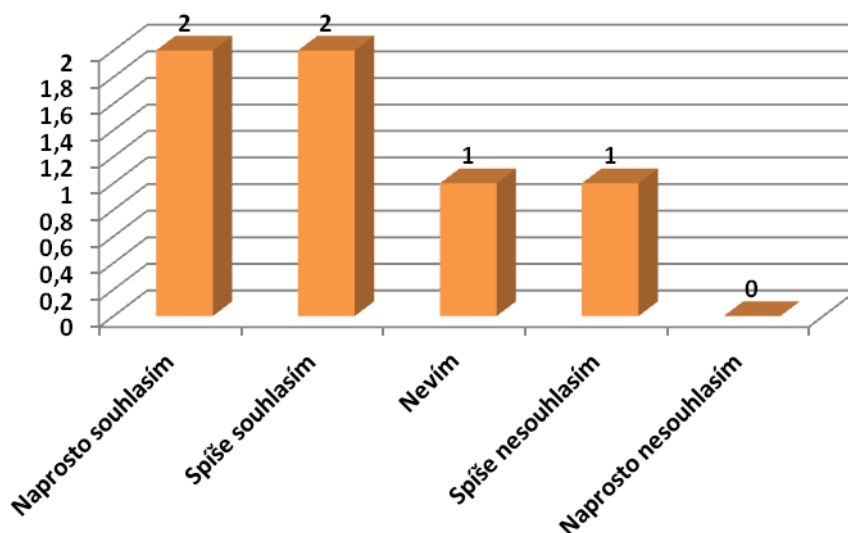

9.3.5 Tvrzení č. 5

Poslední výrok měl zjistit, zda respondentky vnímají podmínky profesionální pěstounské péče jako realizovatelné v současné době v praxi. Je nutné dodat, že šlo o zkrácenost podmínek, a to jak v počtu dětí umístěných k profesionálním rodičům, tak finanční odměně či výběru lidí do registru pro profesionální pěstounství.

Výsledku grafu nehovoří zcela jasně. Čtyři respondentky vnímají podmínky PPP jako možné uskutečnit, jedna respondentka spíše realizaci nevěří a možnost nevím, zvolila také jedna respondentka.

Tvrzení: Profesionální pěstounská péče a její podmínky jsou realizovatelné v praxi.

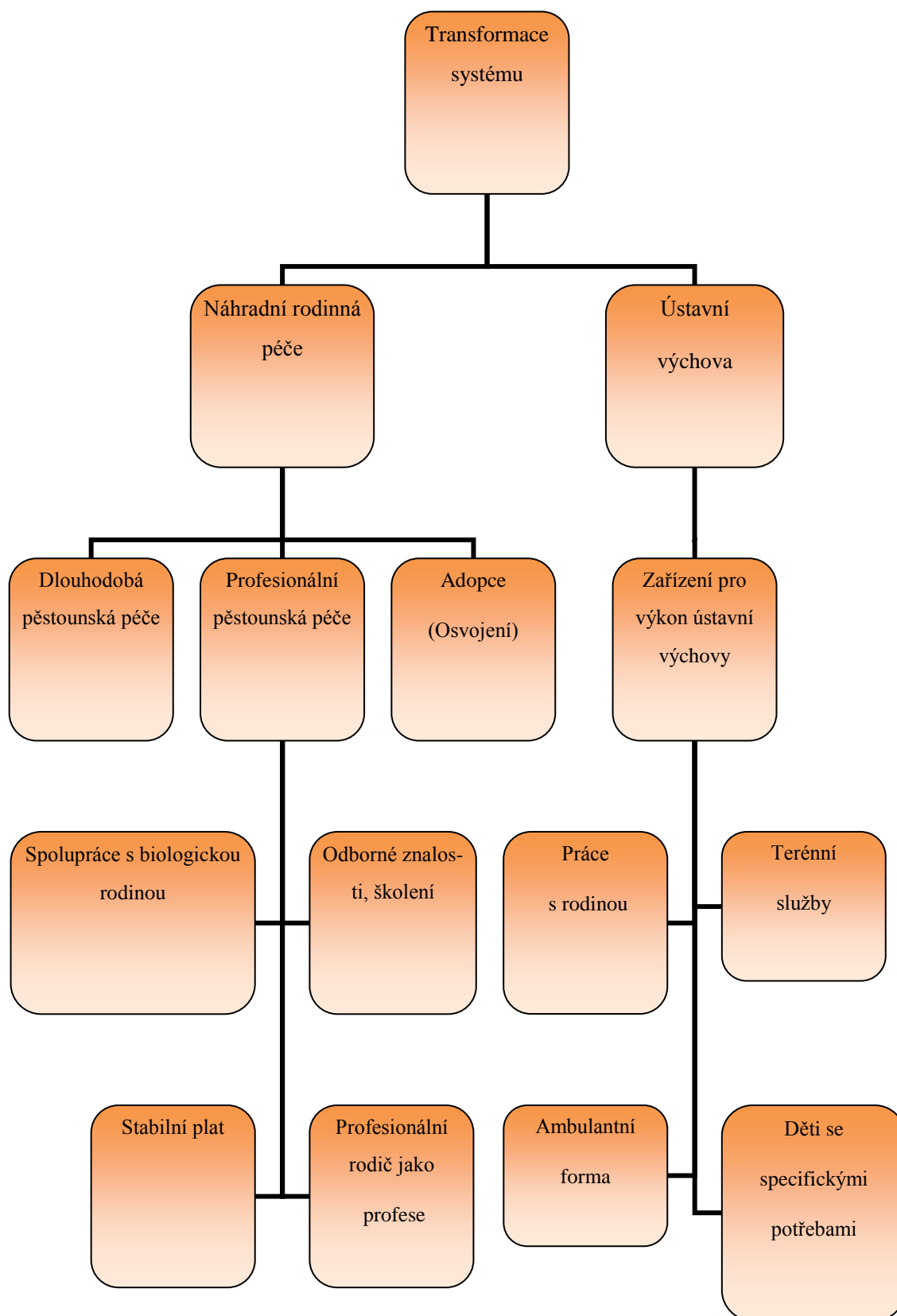
Celkově lze říci, že použitím škály nebyly zjištěny zcela jednoznačné názory. Náhradní výchova dětí v České republice je odborníky vnímána rozpačitě. Největší jednota je vnímána u nevhodnosti umístění všech dětí z ústavních zařízení do pěstounské péče, které bylo naznačováno již v provedených rozhovorech. Dále lze konstatovat shodu v názoru na ukončení činnosti všech zařízení ústavní péče v České republice, se kterým dotazovaní respondenti nesouhlasí. V ostatních výpovědích spatřuji rozdílnost v zaujímajících stanoviscích.

10 MENTÁLNÍ MAPA

Mentální mapa byla vytvořena z výsledků výzkumného šetření. Její podoba se snaží vystihnout situaci náhradní výchovy v České republice po transformaci systému péče o ohrožené děti.

V mapě jsou zaznačeny aspekty vystihující formu profesionální pěstounské péče, taktéž pěstounské péče na přechodnou dobu. Dále jsou v mapě zaznamenány popisy vyjadřující činnost a zaměření ústavních zařízení po transformaci systému.

Schéma č.1.

11 SHRNUTÍ VÝZKUMU

Z výzkumu, provedeného v rámci diplomové práce, respektive polostrukturovaných rozhovorů, následných transkripcí, otevřeného kódování a tvorbou výše popsaných kategorií, doplněných Likertovou škálou a mentální mapou, docházím k několika závěrům.

Hlavním cílem diplomové práce bylo zmapovat současnou situaci náhradní výchovy a zjistit, jak odborníci hodnotí novou podobu připravovaného systému.

Podotýkám, že kvalitativní výzkum byl zvolený i na základě malého množství informací o zkoumaném problému. Tudiž připouštím, že zprávy mohou být zkreslené, a informace, se kterými se do výzkumu vstupovalo, se v průběhu výzkumného šetření postupně měnily. V postupu práce a realizovaného výzkumného šetření vypluly na povrch informace, které ani mě, jakožto výzkumníkovi nebyly na začátku známé. V tom také spatřuji přínos zvoleného kvalitativního výzkumu. Stejně je to i v případě výzkumného vzorku, který musel být vzhledem k zjišťování cílů práce postupně zvětšován.

Prvním cílem práce bylo zjištění názorů odborníků na současnou situaci náhradní výchovy dětí v České republice. Výsledků se podařilo dosáhnout provedenými rozhovory a doplňujícími tvrzeními Likertovy škály. Lze tedy říci, že současný systém náhradní výchovy podle odborníků není nastaven zcela vhodným způsobem. U každé formy náhradní výchovy, tím je myšleno náhradní rodinné péče i ústavní výchovy, jsou respondenty shledávány jak pozitivní, tak i negativní stránky. Činnost obou systémů je vítána. Pěstounská péče je považována jako vhodná především u dětí kojeneckého věku, ve vztahu navázání citové vazby k jedné osobě. Vysvětlením, proč je i přes systém náhradní rodinné péče velké množství dětí umístěno v dětských domovech, je nevhodnost náhradní rodinné péče pro všechny děti, nedostatečná finanční podpora a v mnoha případech nízká informovanost o procesu a požadavcích na pěstounské rodiče. Problém vysokého počtu dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní výchovy a nedostatek pěstounských rodin chce vyřešit již několikrát zmiňovaná transformace systému.

Zde se dostáváme k výsledkům druhého cíle práce, kterým bylo zjistit názory odborníků na připravovanou změnu v problematice náhradní výchovy dětí v České republice. V průběhu výzkumu byla zjišťována rozdílnost informací u jednotlivých respondentů. Celkově lze říci, že i přes roztržitost zpráv nové podoby náhradní rodinné péče, je forma profesionální pěstounské péče přijímána odborníky pozitivně. Na druhou stranu se odpovědi respon-

dentů shodovaly v nejasnosti zajištěných podmínek profesionální pěstounské péče, které byly následně popsány z jiného úhlu pohledu až v rozhovoru s paní Janou Lexovou. Profesionální pěstounská péče by podle ní měla být odbornou profesí. Profesionálními rodiči se stanou převážně současní pěstouni se svými zkušenostmi, popřípadě lidé z řad laické veřejnosti, kteří budou muset projít náročným výběrem. Ten bude založený na baterii testů, které mají zaručit kvalitu poskytované péče dětem a odbornou průpravu v rámci vzdělání. Finanční stránka bude zajišťována formou stabilního platu, bez ohledu na to, zda momentálně rodič dítě v péči má či nemá. Zjištěné informace budou zpětně poskytnuty respondentům, které dané nejasnosti znepokojovaly.

Největší negativum v nově připravovaném systému, zrušení ústavních zařízení, bylo spatřováno respondenty dotazovanými na počátku výzkumného šetření. Podle dostupných informací se obávají, zda bude zajištěn dostatečný počet kvalifikovaných pěstounských rodičů, zda se všechny děti mají šanci dostat do profesionálních pěstounských rodin. V tomto případě jsou největším přínosem opět informace zjištěné provedeným posledním rozhovorem s paní Janou Lexovou. Podle jejích zpráv nejde o zrušení ústavní výchovy a její nahrazení profesionální pěstounskou péčí, ale o kvalitní alternativu. Jde tedy o to, že v budoucnu se mají děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, prioritně situovat do pěstounské péče na přechodnou dobu. V případech, kdy to nebude možné, budou děti umisťovány do ústavních zařízení. Transformace ústavní výchovy pak spočívá v širším poskytování ambulantních a terénních služeb a aktivní spolupráci s rodinou.

Třetím cílem práce bylo zjistit, jaká by byla nejideálnější forma náhradní výchovy dětí. Zde jde pouze o polemizování nad navrženými formami. Podle mého názoru i odpovědi respondentů, nelze říci: „*Ideální forma náhradní výchovy pro všechny děti je...*“ V případech, kdy děti musí být ze své biologické rodiny odebírány, je podle respondentů i mého usuzování nejdůležitější hodnotit individuální potřeby dětí. Celkově lze říci, že pěstounská péče má přednost před ústavní výchovou převážně v případech dětí kojeneckého věku. Ústavní výchova pak u dětí s různým typem postižení nebo výchovnými problémy, z důvodu péče odborníků.

ZÁVĚR

Diplomová práce byla věnována aktuálnímu problému v oblasti náhradní výchovy dětí. Přesněji hodnocení současného stavu a následně navrhované transformaci v systému péče o ohrožené děti.

V teoretické části práce byl popsán systém náhradní výchovy v České republice, který svou činnost vykonává prostřednictvím náhradní rodinné péče a ústavní výchovy dětí. V rámci náhradní rodinné péče byla samostatně probírána pěstounská péče. Vzhledem k současným okolnostem, neukotvení profesionální pěstounské péče v českém zákoně, byla popisována na základě slovenských zkušeností. Dále bylo rozebráno legislativní ukotvení náhradní rodinné péče, sociálně-právní ochrana dětí a transformace připravovaných změn. Zde bylo využito doposud zveřejněných dokumentů a zpráv. Závěrečná pasáž teoretické části byla věnována srovnání profesionální pěstounské péče a ústavní výchovy. A to z důvodu informací o ukončení činnosti všech zařízení ústavní výchovy v České republice v rámci připravované novely, se kterými bylo do výzkumného šetření vstupováno.

Hlavním úkolem praktické části diplomové práce bylo zmapovat současnou situaci náhradní výchovy v České republice hodnocenou odborníky v dané problematice. Po provedené analýze pak zjistit informovanost odborníků v připravované transformaci systému a názory na možnou podobu náhradní výchovy. Zde došlo k důležitým poznatkům, a to především v průběhu výzkumného šetření. Na základě zvolených cílů práce bylo nutné v postupování výzkumu zvětšit výzkumný vzorek. V rámci provedení posledního rozhovoru s paní Janou Lexovou, která v současné době patří mezi osoby nejvíce informované o chystané změně, došlo k získání nových a zcela jiných informací, než byly zjištěny u předchozích dotazovaných respondentů.

Po provedeném výzkumném šetření a vyhodnocení výsledků, si dovoluji říci, že došlo ke zcela jinému vnímání nově chystaného systému péče o ohrožené děti.

Praktický přínos práce spatřuji v informacích poskytnutých právě v rozhovoru s paní Janou Lexovou. Zjištěné informace budou předány k prostudování zaměstnancům Dětského centra ve Zlíně, popřípadě se stanou podkladem pro další projednávání o činnosti ústavních zařízení v České republice, kterých se vedení Dětského centra pravidelně účastní.

Dále budou výsledky výzkumu zaslány respondentům, kteří se výzkumného šetření účastnili, a o závěry práce sami požádali. Práce jim bude poskytnuta z důvodu zvětšení infor-

movanosti o transformaci systému a možné změně pohledu v důsledku zjištění nových parametrů poskytnutých paní Janou Lexovou. O výsledky práce také požádala paní Jana Lexová, která chce zjistit, jak je připravovaná transformace odborníkům prezentována.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BITTNER, Petr et al., 2007. *Děti z ústavů. Právní a psychologické dopady ústav-
ní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte* [on-line]. [cit. 18.
Března 2012]. Dostupné z WWW:
<http://www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf>.
- [2] BUBLEOVÁ Věduna et al., 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*.
Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-01-2.
- [3] KEREKEŠOVÁ, Mária, 2008. *Profesionální náhradní rodinná péče – šance pro
mnohé děti v ústavní péči*. In: Sborník příspěvků z konference Dítě v systému ná-
hradní rodinné péče. Brno: Sdružení pěstounských rodin, s. 7-9.
- [4] Kojenecké ústavy nelze stoprocentně nahradit pěstounskou péčí. In: Česká strana
sociálně demokratická [online]. 25.11.2011 [cit. 2012-03-18]. Dostupné z:
[http://www.cssd.cz/aktualne/blogy/kojenecke-ustavy-nelze-stoprocentne-nahradit-
pestounskou-peci/](http://www.cssd.cz/aktualne/blogy/kojenecke-ustavy-nelze-stoprocentne-nahradit-pestounskou-peci/)
- [5] KOLEKTIV AUTORŮ, 2008. *Náhradní rodinná péče a transformace systému
péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: TRIADA. ISBN 978-80-254-3353-
9.
- [6] KOLEKTIV AUTORŮ, 2010. *Aktuální otázky péče o dítě separované od rodičů*.
Brno: TRIADA. ISBN 978-80-254-8745-7.
- [7] KOMÁRIK, Emil, 1998. *Pedagogika emocionálne a sociálne narušených*. Brati-
slava: Univerzita Komenského. ISBN 8022312894
- [8] KRAUSOVÁ, Lucie a Věra NOVOTNÁ, 2006. *Sociálně – právní ochrana dětí*.
Praha: ASPI. ISBN 80-7357-214-1.
- [9] LUKEŠOVÁ, Jaroslava, 2011. *Dětská centra zrušit můžeme. Ale musíme vědět,
kdo jejich práci nahradí*. Edice otvíráme – Cesta českého dítěte do ústavu (a zpět).
č. 1, s. 24.
- [10] MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., 1997. *Pozdní následky psy-
chické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-
89-1.

- [11] MATĚJČEK Zdeněk et al., 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8
- [12] MATĚJČEK, Zdeněk et al., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
- [13] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2004. *Národní zpráva o rodině*. [online]. [cit. 2012-02-25]. <Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/898>>.
- [14] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2009. *Péči o ohrožené děti pomůže sjednotit Národní akční plán*. [online]. [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/7877>>.
- [15] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2009. *Systém sociálně-právní ochrany dětí v ČR*. [online]. [cit. 2012-02-03]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/7243>>.
- [16] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2012. *Vláda schválila Národní strategii ochrany práv dětí - „Právo na dětství“*. [online]. [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/11901>>.
- [17] MOTEJL, Otakar et al., 2007. *Stanoviska 2: Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv.
- [18] North American Council on Adoptable Children. *Research on Institutional Care of Vulnerable Children* [online]. [cit. 2012-03-10]. Dostupné z: <<http://www.nacac.org/policy/researchchart.pdf>>.
- [19] PLÍVOVÁ, Viktorie, 2011. *Tisková Zpráva. MPSV podpoří profesionalizaci pěstounské péče v ČR*. Praha. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10493/09032011.pdf>
- [20] RADVANOVÁ, S., J. KOLUCHOVÁ a J. DUNOVSKÝ, 1980. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: SPN. ISBN 14-198-80
- [21] SEZEMSKÝ, Jiří, 2009. *Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti*. [online]. [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/6308>>.

- [22] SCHNEIBERG, František, 2011. *Dětská centra – moderní forma komplexní péče o ohrožené děti*. *Pediatric pro praxi*. 12(2), 136-137. Dostupné z: <<http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2011/02/20.pdf>>.
- [23] ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5
- [24] ŠULOVÁ, Lenka, 2006. *Náhradní rodinná péče v ČR a její úskalí* [on-line]. c2006 [cit. 2012-03-18]. Dostupné z: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=006101202>>.
- [25] VEČERKA, Kazimír et al., 2001. *Kriminologické charakteristiky dětí s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou*. *Sociologický časopis*. č. 1, s. 89 – 102. ISSN 0038-0288
- [26] VIZUS, 2012. SOS dětské vesničky [online]. [cit. 2012-02-20]. Dostupné z: <<http://www.sos-vesnicky.cz/nase-cinnost/sos-detske-vesnicky/>>.
- [27] Zdravotnické noviny, 2012. Praha: Mladá fronta a.s., č. 3. ISSN 1805-2355.
- [28] ČESKO, 1963. *Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině*. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 53, s. 1 - 12. Dostupný také z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1963/sb53-63.pdf>>.
- [29] ČESKO, 1991. *Vyhláška č. 242 ze dne 20. Června 1991 o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi*. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 47, s. 1105 – 1108. Dostupný také z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb047-91.pdf>>.
- [30] ČESKO, 1999. *Zákon č. 359 ze dne 30. Prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí*. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111, s. 7662 – 7681. Dostupný také z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1999/sb111-99.pdf>>.
- [31] ČESKO, 2005. *Zákon č. 383 ze dne 1. Října 2005, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 133, s. 7110 – 7119. Dostupný také z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2005/sb133-05.pdf>>.

- [32] SLOVENSKO, 2005. *Zákon č. 305 ze dne 25. května 2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. In: Zbierka zákonov, čiastka 132, s. 3230 – 3273. Dostupný také z: <<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=18754&FileName=05-z305&Rocnik=2005&#xml=http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?HitFile=True&FileID=328&Flags=160&IndexFile=zz05&Text=305/2005>>.
- [33] *Zpráva o plnění Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011*, 2012. Usnesení vlády České republiky č.11 ze dne 4. Ledna 2012.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
PPP	Profesionální péstounská péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí

SEZNAM GRAFŮ

Graf č.1.....	61
Graf č.2.....	62
Graf č.3.....	63
Graf č.4.....	63
Graf č.5.....	64

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Likertova škála na zjištění postojů k systému péče o ohrožené děti v ČR a náhradní výchově dětí.....	60
--	----

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma č.1.....	72
-----------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

PI: Rozhovor č.1 (Jana Lexová)

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR (JANA LEXOVÁ)

Datum: 6. dubna 2012

Místo: Valašské Meziříčí

Jméno: Jana Lexová

Zaměstnání: Manažerka projektu profesionalizace systému NRP v ČR

Místopředseda VR ANR ČR

Dobrý den, než začneme...zeptám se Vás, nebude Vám vadit, když si budu rozhovor nahrávat?

M1: Ano určitě, nevadí mi to...

Jaká pozitiva ústavní výchovy vnímáte?

M2: Noo...tak toho je víc...Stabilita prostředí...dostupnost v regionu...taky určitě kvalifikovaný personál...noo

Ještě něco Vás napadá?

M3: Taky je vhodná pro starší děti, pro ty, které nechtějí do jiné rodiny...

Jaká negativa má podle Vás ústavní výchova?

M4: Tak tady je to nadužívání z důvodu její dostupnosti...jako nemyslím, že je to vina zaměstnanců.....

V čem tedy?

M5: No podle mě se terénní pracovníci věnují málo problémovým rodinám...prostě je jednodušší dítě z rodiny odebrat...ale tady je chyba v nastaveném systému...

Ještě nějaká negativa vnímáte?

M6: Ano určitě...podle mě by malé děti měly být výlučně v rodinné péči...také je špatné střídání pečujících osob...bohužel to nenapomáhá vytváření citové vazby k jedné blízké pečující osobě...a asi nejhorší je to...že nelze zabránit vzniku ústavních deprivací...

Myslíte si, že v některých případech je ústavní péče nevyhnutelná?

M7: Ano určitě...

A můžete být konkrétní, v jakých??

M8: No tak určitě děti s postižením, upoutaní na lůžko...no a hlavně, bohužel není tolik pěstounů, aby všechny děti mohly být v rodině...

Myslíte si, že je ústavní péče dětí jednoznačně špatnou?

M9: Ne to rozhodně ne...to bych určitě neřekla...jak říkám, pro některé děti je ústavní výchova nevyhnutelná...

Myslíte si, že ústavní zařízení v ČR jsou na dobré úrovni?

M10: Nootak...to je o lidech...

Ano?

M11: Noo...záleží na tom, kdo to zařízení vede...ale myslím si, že materiálně ve většině zařízeních ano...a tam kde už i funguje i spolupráce s biologickou rodinou...tak to je nejlepší...

Ještě něco chcete říct?

M12: No podívejte...ústav a lidé v něm můžou udělat pro dítě maximum nebo je můžou neskutečně poškodit...pro dítě je vždycky nejlepší když je v rodině...ústavní zařízení tady ale vždycky budou a budou potřeba...jiná věc je že lůžek je moc...pouze jsou někdy lůžka zneužívány..

Co si myslíte o výchově dětí v zařízeních ústavní péče?

M13: Nooo...tak citová deprivace je největší problém...ale jinak výchova...zase záleží to opravdu na lidech...na vedení...podle mě zde netrpí...ale samozřejmě je pro ně nejlepší vyrůstat v rodině...ale v současné době je podle mého výchova v ústavech celkem na dobré úrovni...

Co si myslíte o ukončení činnosti těchto zařízení pro ústavní výchovu dětí? Půjde to bez nich?

M14: Ach jo...tohle je fakt hrozné, jak je to na veřejnosti podáváno...

Jak to myslíte??

M15: No protože nejde o zrušení ústavních zařízení.

Ne?

M16: Nee...nejde o rušení, jde o transformaci...

Takže myslíte, že ústavy se zachovají, že jsou potřebné??

M17: Ano to určitě...všechny děti se nemůžou dostat do rodiny, tolik rodičů není...vždycky ty ústavy budou potřeba...bez nich to opravdu nejde...

Zastáváte názor, že je vždy některá z forem náhradní rodinné péče lepší než ústavní výchova dítěte? Proč?

M18: Noo...tak podívejte...pro každé dítě je nejlepší rodina...ale bohužel ne všechny mají to štěstí se do ní dostat...v naší republice funguje bohužel to...že se děti do pěstounských rodin vybírají...a ne všechny se do tohoto výběru dostanou...

Myslíte si, že může být někdy ústavní výchova lepší volbou než náhradní rodinná péče?

M19: Noo...vždycky budou potřeba ústavní zařízení...vždycky...když dítě odchází z rodiny, hledá se pro něj nejvhodnější řešení, a pro některé děti je nejvhodnější ta ústavka...není jich moc, ale pro některé děti je to fakt nejlepší...

Myslíte si, že by všechny děti měly vyrůstat v rodině?

M20: Ano to by bylo nejlepší...ale bohužel...vždyť to sama vidíte...tohle bohužel nejde...

A souhlasíte s novou podobou uskutečňovanou formou profesionální pěstounské péče?

M21: Noo...jako alternativa je to podle mě výborná...

Jako alternativa? Takže ústavní zařízení mají dále fungovat?

M22: Ano to určitě...prioritní bude dávat dítě do pěstounských rodin...ale bez ústavních zařízení fungovat nemůžeme...ústavní zařízení se mají transformovat...z pobytových zařízení poskytující převážně ambulantní + pobytové služby...

Aha, já myslela, podle zpráv převážně z internetových portálů, že právě profesionální pěstounská péče má nahradit ústavní zařízení?

M23: Ne...to v žádném případě...profesionální pěstounská péče nebude nahrazovat ústavní zařízení...má být kvalitní alternativou ústavního zařízení...všechny děti...úplně všechny děti nemohou být v pěstounské péči...Je to takhle...děti budou PRIORITNĚ umísťovány do pěstounských rodin...ale není šance to kapacitně naplnit...je to spíš s výhledem...do budoucna...v tuto chvíli nezanikne ústavní zařízení...kapacita se bude snižovat...ale bude se zajišťovat...více služeb pro rodiny...

A jak je to s těmi daty? Jako nebudou se moci přijímat děti mladší do tří let od roku 2013? Nebo jak to má být?

M24: Ach jo...podívejte...to má být takhle aby během roku 2013 bylo připravených aspoň pár pěstounských rodin, aby se ty děti sem mohly přijímat a od začátku roku 2014 to má být nastaveno tak, aby dítě prioritně šlo do pěstounské péče na přechodnou dobu...a pokud to tak nepůjde...půjde do ústavu...to je celé...

Aha, tak takhle to vůbec na veřejnosti nepůsobí...

M25: Ano my jsme to říkali...tohle je prostě komunikační strategie...je to prostě mediálně zkrácené...je to o tom, že by děti měli prioritně chodit do pěstounské péče na přechodnou

dobu...ale nebude jich tolik...věřte mi...už teď je jich pár...ale tohle je běh na dlouhou dobu trať.

A můžete mi říci jak má tedy pěstounská péče profesionální vypadat?

M26: V podstatě jde o pěstounskou péči na přechodnou dobu, která už funguje od 2006...ale není využívána, protože není finančně zajištěna...s novelou to má být tak, že pěstoun na přechodnou dobu, pokud bude v registru, bude mít stabilní plat 20 000, ať má dítě nebo nemá...v momentě, kdy bude mít jedno dítě + 4000kč + dávky na dítě, když dítě odevzdá -4000Kč...

Aha...konečně vím, jak to tedy bude s těmi financemi.

M27: Podívejte...ze zahraničních zkušeností zvládají lidé pěstounskou péči na přechodnou dobu 5-7 let. Jak říkám profesionální pěstounská péče = pěstounská péče na přechodnou dobu, která už v ČR je, ale s novou novelou má být lépe zajištěna finanční stránka, dříve nebyli pěstouni finančně podporováni.

A kolikrát se bude moci dítě přemístit z rodiny do rodiny?

M28: Noo..tady je to takhle...aby se nestalo že budou děti putovat z rodiny do rodiny...bude v novele ustanovené...že děti budou moc být v rodině maximálně tři roky...při odchodu z přechodné péče půjdou pouze buď do své biologické rodiny...do adoptivní nebo dlouhodobé....

Aha...a četla jsem, že mezi dítětem a profesionálním rodičem nesmí vzniknout citová vazba?Proč?

M29: No to snad ne....Citová vazba v přechodné péči.....musí tam být....rodiče musíme naučit, aby dítě naučili citovou vazbu...aby byli připraveni, jinak budou selhávat ve svém životě...rodinná péče je hlavně proto, aby ta vazba tu vznikla...

Aha a myslíte si, že bude zajištěný dostatečný počet pěstounů?

M30: Ne to určitě ne...

To je hrozné....

M31: Ano, to je.... potřeba pěstounů je...je ve všech okolních zemích, ale nikde není naplněna kapacita pěstounů...ano na Slovensku nejsou kojeňáky...ale ty děti jsou schované v rámci výchovných skupin.... jsou tam profi rodiny v rámci děčáku, ale není jich tolik...a tady to bude to samé..ty rodiny nebudou...

Myslíte si, že lze umístit všechny děti z ústavní výchovy k profesionálním rodičům?

M32: Ne....ani na přechodnou dobu...ani na dlouhodobou pěstounskou péči...no podívejte, asi takhle....v ústavním zařízení by neměly být malé děti..ta péče jedné osoby, která

vytváří s dítětem ten citový vztah je velice důležitý...říká se, že by v ústavu neměly být děti do tří let...podle mě by tam neměly být do šesti let...

Ano...ještě něco?

M33: No nejde to u všech dětí...některé mají tak veliký handicap...tyto děti si málokdo bohužel vezme...a když to vezmu globálně...no

Ano?

M34: No třeba děti starší 12 let už ani do rodiny nechtějí, v zařízení už mají nějaké záze-
mí...nechtějí se vázat na někoho dalšího...pro ně je mnohdy silnější ta materiální stránka
než ta citová...možná přivítají hostitelskou péči, že se dostanou občas na víkend pryč...tak
tohle je pro ně ideální řešení...ale i těchto hostovských rodin je málo

Ještě něco chcete dodat?

M35: Ano...víte tohle je důsledek nedostatečné osvěty..není náborová kampaň...možná až
se tohle změní...možná i děti starší budou mít šanci se do rodin dostat...

Kdo se podle Vás může nebo nemůže stát profesionálním pěstounem? Proč?

M36: Z velké části se profesionálním rodičem podle mě nemohou stát lidé, kteří nemají své
děti, ti se většinou pro přechodnou pěstounskou péči nehodí...

A kdo může? Je to nějak písemně stanovené?

M37: Noo...jsou doporučená nějaká ustanovení, která budou v metodickém profilu...

Řeknu vám něco ze zkušenosti.

Ano, to budu ráda.

M38: Odborníci z moravskoslezského kraje, jako jsou sociální pracovníci, speciální peda-
gogové, psychologové... měli vypracovat vzor ideálního žadatele o přechodnou pěstoun-
skou péči....a víte co?

No nevím...co?

M39: Noo...všichni se naprosto shodli...zralý uchazeč je...věk 30 -55 let...maximálně 60
let u starších dětí...měl by mít prožité vlastní rodičovství, pokud mají lidé vlastní děti, mě-
ly by být starší 8 let- aby chápaly, proč si lidé děti berou, že jim pomůžou a pak je zase
odevzdají...

Tak to je dobře, že aspoň tady panuje shoda.

M40: Ano...víte hodně se pěstouni přeceňují...mají sedm dětí v pěst péči a ještě chtějí do
krátkodobé...

*Měli by podle Vás mít profesionální rodiče stanovené klíčové kompetence pro tuto speciali-
zovanou profesi?*

M41: Ano...podle mě by teda mít měli...protože půjde o profesi...teda mělo by jít...víte, nesmí se stát, že by ti rodiče dítě vrátili...způsobily by mu veliký šrám

A jaké klíčové kompetence navrhuje pro profesi profesionálních pěstounů?

M42: Tak ideální pěstoun by měl být klidný, empatický, vyrovnaný, nejlépe by měl mít odrostené vlastní dítě...prostě prožité své rodičovství...

A mohu se zeptat, kde V ČR probíhají školení o profesionální pěstounské péči?

M43: Tak pilotní projekt...ten byl prioritně ve Zlíně...ale nebyl zde přijatý..., proto jsme se pak rozhodli dát návrh tohoto projektu Moravskoslezskému kraji...ten ho přivítal s otevřenou náručí...Víte tady je veliký rozdíl...

V čem myslíte?

M44: Noo...Moravskoslezský kraj v roce 2010 připravil 250 pěstounských rodičů...ve Zlíně připravili 2 páry...je třeba ještě něco dodat?

Ne určitě ne...děkuji.

M45: To je těžké...ve Zlíně chybí klub, zařízení, kde by se pěstouni scházeli...v současné době je ve Zlíně jedna pěstounka, která je pro krátkodobou péči vyškolená, a má v péči dvě děti...

Takže pěstounská péče na přechodnou dobu momentálně funguje?

M46: Ano, ale problém je, že nejsou finance, protože novela pokud bude schválena k 1.7. 2012...v platnost vejde až k 1.1.2013...takže pěstouni nemají finance..

A kolik je v ČR momentálně pěstounů na přechodnou dobu?

M47: Noo...v současné době není centrální evidence ale pěstounů na krátkodobou péči je momentálně asi 20 v celé ČR...odhad je, že bych jich mělo 300 – 500...takže jde o vybudování sítě těchto lidí...a představa ministerstva je vytvořit skupiny pěstounských rodičů, kteří se budou specializovat na určité typy dětí: někdo bude dělat ranou péči, někdo se bude starat o postižené děti, někdo o starší...osobnostně, podle toho k čemu inklinují..

A kolik je tedy projektů nebo školeních o této profesionální pěstounské péči v současné době v ČR?

M48: Tak momentálně jsou dva pilotní projekty...náš tedy ...Asociace náhradních rodin v rámci profesionalizace pěstounské péče + Občanské sdružení Amalthea, vycházející z anglického modelu organizace BAAF podle formuláře F...

A jaká je příprava na profesionální pěstounství?

M49: Takže stručně...přihlásí se uchazeč do systému, že by chtěl být profesionálním rodičem...prvotně přijde sociální pracovnice, která se žadatelem naváže první důvěrný kon-

takt...projde celý proces přípravy, panel odborníků, který schvaluje zařazení do registru a následuje zařazení...

Aha, a kolik lidí takhle je zařazeno?

M50: Noo...to je veliký problém...například ze 60 uchazečů závěrečný panel schválí 3 lidi...

A jak vypadá odborná příprava?

M51: Momentálně jsem rozsah zvýšili na 78 hodin...témata školení jsou: připoutání (attachment), identita dítěte, proces odevzdání dítěte, náhradní rodina a okolí, specifické situace...a další...

Takže celkem náročné...

M52: Ano...to je proto, že...nesmí se stát to, aby se na úřadu práce bylo napsané: hledáme profesionální pěstounské rodiče...podívejte...lidé, kteří by to chtěli dělat jen pro peníze...neprojdou...psychologické testy jsou velice náročné...je to baterie čtyřhodinového testování...propustnost je tak ze 100 lidí možná 10...možná

A co je v přípravě podle Vás nejdůležitější?

M53: Tak...Lidé musí být připraveni na to, aby uměli komunikovat s biologickou rodinou, musí chápat, jak se dítě chová, milovat ho takového jaké dítě je...

A jaká je podle Vás ideální forma náhradní výchovy o ohrožené děti?

M54: Noo...tak ideální forma náhradní rodiny ...především stabilní prostředí...dlouhodobá péče...dítě musí být milované...Víte jak se pozná úspěšná pěstounka?

Ne...

M55: Tak, že dítě dovršením 18ti let neuteče z domu a nepřeruší styky..dále pěstouny navštěvuje se svou rodinou...je s ní i nadále v kontaktu...

Moc Vám děkuji za Váš čas a hlavně informace, které jste mi poskytla. Úplně s emi tím změnilo chápání celé situace. Moc děkuji.

M56: No nemáte za co...říkám jen to, jak to je...snad jsem pomohla.

Ano moc, děkuji.